

1879.

2

SZÓFÜZÉSI SAJÁTSÁGOK

A

BÉCSI ÉS MÜNCHENI CODEXEBEN.

(NYELVÉSZETI TANULMÁNY)

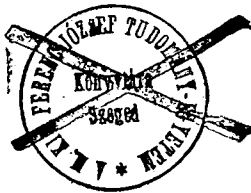
IRTA

BREÁN KÁZMÉR.

LUGOS, 1884.

WENCZELY JÁNOS ÉS FIA KÖNYVNYOMDÁJA.

18626

Régi nyelvemlékeink közt kiváló helyet foglalnak el a bécsi és müncheni codexek, melyeknek beható vizsgálása teszi jelen tanulmányunk tárgyát.

Mind a két nyelvemlék már a XVIII. században élénk érdeklődés tárgya volt, s az Akadémia közre is bocsátá a negyvenes években a Régi M. Nyelvemlékek I. és III. kötetiben Döbrentei Gábor becses jegyzeteitől kísérvé. Ujabban megint az Akadémia adta ki az együvé tartozó két nyelvemléket egy kötetben, mint I. kötetét a Nyelvemléktár cz. nagyobb körű vállalatnak. Az előszó, melyet Wolf György e codexek elé tűzött, kellő tájékozást nyújt az emlékek keletkezési ideje, iratása és egész sorsa felől.

Mind a bécsi, mind a müncheni codex hiányos és nem nyújtja a szent írásnak teljes fordítását.

A bécsi az ó szövetségi könyvekből Judith könyvét, a kisebb prófétákat és néhány apokryph könyvet tartalmaz. A codexen három kéz írása vehető észre és nem határozható meg bizonyosan másolat, avagy eredeti. Karaktere a XV. századra mutat.

A müncheni az új szövetségi részből Máté, Márk, Lukács és János evangelisták könyveit nyújtja. Erről már bizonyos, hogy nem eredeti. Másolta Németi György 1466.

Eltekintve azon nagy szolgálatról, melyet e biblia fordítások koruknak tettek, mint a nyilvános és magán életnek erkölcsi codexei, megbecsülhetetlenek különösen a nyelvtanulmányozó számára; mert a nyelvfejlődésnek egy nevezetes mozzanatát tüntetik elő. Hangtani, alaktani és szófüzési tekintetben sok érdekes sajátosságot mutatnak, melyek mai nyelvünkben már nem találhatók, vagy talán még itt-ott a népies nyelv egyes, elszórtan jelentkező tünetnyeivel egyeztethetők össze.

Ezuttal csak a szófüzési viszonyokra szorítkozunk és a szokásos nyelvtani felosztást követve a szófüzési sajátosságokat három szakaszba foglaljuk. E szakaszok: 1) a szóegyezés, 2) a szóvonzat és 3) a szórend.

I. SZÓEGYEZÉS.

E szakaszban tárgyaljuk: A. Az alany és mondomány egyezését. B. A névelő és a névmások használatát. C. A birtokviszonyt.

A. Az alany és a mondomány egyezése.

1. Egyes számú alany mellett többes számú mondomány áll: Ő faitól *megigazoltatnak* ő bölcsesége, Mát. 11. 19.

Fordított eset, midőn többes számú alany mellett a mondomány áll egyes számban: Mert ezek jő ő nekik ő bölcseségekért, Soph. 2.10.

2. Számnévi alany mellett a mondomány többesbe jő latinosan: Hogy *beteljesednének* Jerusalelem pusztulatjának *hetven esztendeje*, Dán. 9. 2. És *kettő* azok közzöl azon napon *mennek vala*, Luk. 24. 13.

3. A tőszámokhoz járuló -an, -en végzet helyett többes rag tétetik szokatlanul a latin számnevek példájára: Ezerszer *ezerek* szolgálnak vala ő neki, Dán. 7. 10. A város kiből *ezerek* kimennek vala, Am. 5. 3. Valának egyembe Simon, Péter és Tamás és egyebek ő taneitványi közzöl *kettők*. Ján. 21. 2.

4. A számnevek jelzettjei latinosan többes számban állnak: Eleibe kelének neki *két emberek*, Mát. 8. 28. Jézus innen elmenvén követék ötet *két vakok*, Mát. 9. 27. Ő szájában *három szer fogak* valának, Dán. 7. 5.

Határozatlan mennyiséget jelentő szók jelzettjei is rendszeren többes számban állnak: Kelj fel és egyél *sok husokat*, Dán. 7. 6. Követék ötet *sok gyülekezetek*, Mát. 8. 1.

Mennyiséget jelentő szók: *sok, kevés, elég* többes ragot vesznek fel: *Sokak* mondnak én hékem a napon, Mát. 7. 22. *Sokak* vadnak hivatalosak, de *kevések* választottak, Mát. 20. 16. Két száz pénz ára kenyerek nem *elegek*, Ján. 6. 7.

5. Az alany gyűjtő név s a mondomány mégis többes számban áll: És mend gèrazenosok vidékének *sokasága kérék* ötet, Luk. 8. 37.

6. Sajátságosan használtatik: *mend, minden*, ugyanis jelzettje többes esetet veszen fel: Azért *menden nemzetek* Ábráhámtól fogván Dávidiglan tizennégy nemzetek, Mát. 1. 17.; és egybe gyűjtván a papoknak *menden* fejedelmeket, Mát. 2. 4.

Számtalanszor áll *egész* értelmében, a latin *omnis*-t helyettesítvén mind annyiszor: *Ő minden* életében kedeg nem volt, ki megháboreitaná Israelt (in omni autem spatio), Jud. 16. 30.; hogy megtudja *minden* föld (omnis terra). Bar. 2. 15. Egészen latinus a következő példa: Ime ez befedezettett ezüsttel és arannyal és *minden* szellet (e. h. semmi szellet) nincs ő belekben (et omnis spiritus non est in visceribus ejus), Hab. 2. 19.

Latinus az *egymenden* használata is: És megfordula *egymenden* (unusquisque) ő házába, Ján. 7. 53.; *egymendeniket* onszolja vala ő nyelvével, Mach. 7. 21.; és ad ő nekik *egymendennek* füvet, Zach. 9. 1.

B. A névelő és a névmások használata.

1. A határozott névelő, mint már Kazinczy is megjegyezte a Halotti Beszédről, nyelvemlékeinkben ritkábban használtatik. Némely szavak után rendesen elmarad, ilyenek a méltóságot, magasabb rendű valót jelentők: *úr, király, herczeg*, pl. és egyesülnek velünk sok gonoszok, melyeket szerzett *úr*, Bar. 1. 20.; és adták azokat a fazokasnak földéjért, miként szerzette én nekem *úr*, Mát. 26. 16. Azért vevé *király* a gyűrüt ő kezéből, Eszt. 3. 10.; és parancsolá *király*, hogy ugy lenne, Eszt. 9. 14. Fel kel kedeg erős *király* és uralkodik, Dán. 11. 3.; mert te belőled jó ki *herczeg*, ki birja én népemet, Mát. 2. 6.

2. A határozatlan névelő szintén kimarad, bár kitétele okvetlenül szükséges, pl.: Amosnak igéi, ki (*egy*) volt Tekuenak pásztoriból (fuit in pastoribus), Am. 1. 1. Vala (*egy*) ember házi atya, ki plántált szőlőt, Mát. 21. 33. Látod vala és ugy miglen elmetteték (*egy*) *kő* kezek nélkül (videbas itaque donec abscissus est lapis), Dán. 2. 34.

Sajátságosan áll a határozott névelővel összekapcsolva *egyik* jelentéssel: Mikor kedeg tüteket üldözendnek *az egy* városból fussatok a másba, Mát. 10. 23.

3. A személyes névmások latinosan fölöslegesen tétetnek ki: És legottan hogy megtisztoltatának mend áldozatokat ajánlának es ő fogadásokat es ő ígéréseket, Jud. 16. 22.; sem mégy be én népemnek kapuin ő romlásoknak napján, sem utálsz te es ő gonoszságin ő pusztolatjának napján és nem eresztetel ki ő hada ellen ő pusztaságának napján, Abd. 1. 13. Szül kedeg

fiat és hívod ő nevét Jézusnak, mert ő üdvezejti ő népét ő bü-
nökből, Mát. 1. 22.; hogy innának azokból király es ő fejedelmi
es ő feleségi es ő szeretői, Dán. 5. 2.; és megszüntetem ő men-
den vigasságát, ő ünnepét ő neomeniaját ő szombatját és ő
menden ünnepének ideit, Ozias 2. 11.

Még sajtáságosabb, midőn a tagadó szóval jó jelzői vi-
szonyba: Mert ime én feltámasztom a kaldeosokat, keserű nem-
zetet, hogy birja a *nem ő* hajlakát, Hab. 1. 6.; és felelének ő
nem tudtokat honnan volna, Luk. 20. 7.

4. A visszaható névmás mindenkor a nyomosító *ön, önön,*
ten, min stb. szócskával jár együtt, pl. Judit *önmaga* vala a
hajlékban (eratque Judith sola), Jud. 13. 3. Ha valaki ötet-
igazán állaptatandja sem állhat *önönmaga* (per semetipsum stabit),
Bar. 6. 26. Mardocheus csak *önmaga* nem *hajt* vala térdet
(Solutus Mard. non flectebat genu), Eszt. 3. 2. Én kedeg *euen-*
magam meghagyattatvám látám e nagy látatot (relictus solus),
Dán. 10. 8.; és szerze nekik király eledelt egymenden napon
önétkeiből és a borból, melyből *önönmaga* iszik vala (unde
bibebat ipse), Dán. 1. 5. Ne akarj hiába tévelygened, mert mü
münönmagunkért szenvedjük ezt (propter nosmetipsos patimur),
Mach. 7. 18.

E nyomosító szócska járul oly szavakhoz is, melyekhez
ma nem tehető: Elmenének azért esmeg a tanítványok *önegy-*
máshoz (ad semetipsos), Ján. 20. 10. Én istenem *tenenérted* hajt-
sad le füledet és hallgass meg (propter temetipsum), Dán.
9. 17. Valóbizony azokat, kik ő veszedelmének okai valának
beereszté a verembe és egy pillantatban *önönelőtte* megma-
rattatának, Dán. 14. 41. És négy igen nagy vadak felmennek
vala a tengerből, különbözetestek *önön közöttök*, Dán. 7. 3.

Birtokos névmásként is használtatik: Menjél te házadba
a *tenneidhez* és hirdessed meg önekik mennyit tett te neked úr,
Márk 5. 19. Tulajdon *önnebe* jött és *önnei* ötet nem fogadták
(v. ö. **NB.** önöttei), Márk 6. 8.

5. A mutató névmás cserélődik személyes névmással, pl.:
Mert igen szoros a kapu és keskeny az út, mely viszen az
örök életre és kevesen vannak, kik meglelik *ötet*, Mát. 7. 14.
Hogyha te jog szemed meggonoszbeítand téged, vedd ki *ötet*,
Mát. 5. 29. Az időben, kiben a kaldeosok Jerusalemet meg-
vették vala és megfertöztették vala *ötet*, Bar. 1. 2. A meg-

fordított eset ép oly gyakori, pl.: Azért mendeneket, valamelyeket akartok hogy tegyenek nektek emberek, ti is ugyan tegyetek *azoknak*, Mát. 7. 12. És monda Jézus *azoknak*, Mát. 9. 15. Fölöslegesen is tétetik ki: A kelyhet, kit adott én nekem atya, nem akarod-e, hogy igyam *azt*, Ján. 18. 11. stb.

Azon értelme *ugyanaz*: És esmeg elmenvén imádkozék *azon* beszédet mondván, Márk 14. 39. Ragozott alakban is használtatik, pl.: midőn ő hatalmasok megfogatandnak *azonokkal* törrel által verettetik, Jud. 5. 28. E mellett meg van *ugyanaz* is: Megemlékeztem az álomról, melyet láttam vala, *ugyanezeneket* jegyzőt, Eszt. 10. 5 stb.

Ilyen, olyan toldott alakban van meg: Alajtjátok-e, hogy azok minden Galileabelieknél bünösök voltak, mert *ilyeneket* szenvedtek, Luk. 13. 2. Hagyjátok az apródokat én hozzám jönni, és ne akarjátok megtiltanotok, mert *olyatanoké* mennyeknek országa, Mát. 19. 14. Elébe tétetik *ilyen* névmásnak is: Ki hallván *ezilyen* nemű beszédet megkisérté ötet tíz hónapokban, Dán. 1. 14.

Annyi, ennyi számi névmás a mutató *az ez* névmással kapcsoltatik össze, pl.: És egyebi esett a jó földbe és kikelvén gyümölcsözött száz *azannyéat*. Luk. 8. 8. Bizony mondom ti nektek, hogy nem leltem *ezennyé* hütöt Israelben, Luk. 7. 9.

6. A visszahozó névmás a személy és dolog jelölésére egyaránt használtatik, pl.: És e könyvet olvassátok, *kit* eresztettünk ti hozzátok, Bar. 1. 14. A naptól fogván, *kin* kihozta mű atyáinkat Egyiptomnak földéből, Bar. 1. 19. Felkele a helyből, *kiben* fekütt vala, Jud. 10. 1. És add ő étkének maradékát, *kiből* megelégedett vala, Ruth. 2. 18.

A *mely* és *mi* nincsen megkülönböztetve, ugyanis *mely* használtatik akkor is, ha a jelzett név nincs kitéve, pl.: Adjátok el, *melyeket* birtok és adjatok alamizsnát, Luk. 13. 33. Israelnek balgatag fiai nem ítélitek, sem esmeritek, *mely* igaz, Dán. 13. 48. Boldogok vagyunk Israel, mert *melyek* kellnek istennek, megjelentetnek mű nekünk, Bar. 4. 4.

7. A kérdő névmások közül a *mely* használtatik akkor is, midőn a sokból csak egy van kérdésbe téve s ma ilyenkor ik-kel szokott állani: Kérdik vala ő tanítványi *mely* volna e példabeszéd, Luk. 8. 9.

Ugyancsak *mely* áll *mi* helyett: Eszter mely te kérésed, hogy adassék te neked, Eszt. 7. 2.

8. Latinos a *hoggy mi* kérdőszócska használata miért vagy minek helyett, pl.: *Hoggy mi* veszedelm ez (ut quid perditio)? Mát. 26. 8. *Hoggy mit* gondoltok gonoszokat tii szivetekben? Mát. 9. 4.

Latinosságnak kell tekintenünk a *minem*, *midenem* és *minemde* kérdő névmásféléket is: *Minem* szednek töviséről szőlőket, avagy kórokról függéket (numquid colligunt de spinis uvas)? Mát. 7. 16. És te Kapharnaum *midenem* (numquid) mend mennyig felmagasztatol-e? Mát. 11. 23. *Minemde* (numquid) tii es el akartok mennetek-e? Ján. 6. 68. A numquid értelmében ma *vajjon* használtatik, s bár latinosság van e kérdő szócska használatában, de egy kis önállóságot is találunk, midőn a *de* nyomomositó szócskát látjuk vele össze kapcsolatni.

10. A tárgyra vonatkozó kérdő névmással az ige összevonást szenved, így: *metgyek* (meggéek) hogy nincsen hova takarjam én gyümölcsimet (quid faciám), Luk. 12. 17. Tudom *metszek* (mécček) hogy mikor eltávoztatandom e folnagyságtól fogadjanak engemet ő házokba, Luk. 16. 4.

11. Sajátos még a kérdő névmás használata, mikor birtokos kapcsolatban fordul elő, pl.: *Tii kitek* kedeg gondolván toldhat ő állatjához egy sengnyét (ki közzületek), Mát. 6. 27.

12. A határozatlan névmások közül *valami* áll *akármi* helyett: És ki-először leszállott volna a halas tóba a viznek mozdulatja után, *megvigasztik* vala *valami* betegségtől foglaltatik vala (a quacunqne detinebatur infirmitate), Ján. 5. 4.

Valaki használtatik *akárki* helyett: És *valakik* illeték megvigasztanak (quicunqne tetigerunt), Mát. 14. 36.

A *ha* kötő szó után *valaki* és *valami* egyszerűen *ki* és *mi* alakban használtatik, mint a latinban, pl.: Ha kinek halló fülei vannak, hallgassa (siquis habet aures audiendi), Márk. 7. 16. És kezeit reája vetvén kérdé ötet ha mit látna (si quid videret). Márk. 8. 23. De *valaki* is áll utána, pl.: Ha *valaki* ötet igazán állaptatandja sem állhat önön maga. Bar. 6. 26.

13. *Valamely* ép ugy, mint a *mi* és *mely*-nél láttuk, áll *valami* helyett: Azért mendeneket, *valamelyeket* akartok hogy tegyenek nektek emberek, tii es ugyan tegyetek azoknak, Mát. 7. 12. Mint egészen külön álló példát idézzük a követ-

kezőt: *Valahova mely házba* (valamely házba) bemenendetek, ott lakozzatok (quocunque intraveritis in domum), Márk 6. 10.

14. *Némely* értelme *egy* vagy *egybizonyos*, pl.: Lábának kedeg *némely* része vala vas, *némely* föld (pars quaedam pedum), Dán. 2. 33. Bemene *némely* időn, miként tegnap és harmadnap csak két szolgáló lányokkal (ingressa est aliquando), Dán. 13. 15. Mester látánk *némelyet* te nevedbe ördögöket kivétőt, Márk 9. 37.

Egy határozatlan névelővel is össze téve: *Egynémely* ember alkotott nagy vacsorát (homo quidam), Luk. 14. 16.

15. *Néki* annyi mint: *egy valaki*, *egy bizonyos*, pl.: Menjete *nékihez* a városba (ad quemdam), Mát. 26. 18. *Egynéki* vall vala fige fát, plantáltattat ő szőlőjében (arborem ficis habebat quidam), Luk. 13. 6.

16. *Néminemő*, mint az előbbieket határozatlan névelőként használva, pl.: Vala *néminemő* néember vérfolyatban (mulier quaedam erat), Luk. 8. 43. *Egy néminemő* embernek vala két fia, Mát. 21. 28. És úgy lőtt mikor menne a leváltaknak *egy néminemő* fejedelmének házába, Luk. 14. 1. És ime *egy néminemő* bélpoklos ember ő előtte, Luk. 14. 2.

17. *Minemő* kérdő névmás *kicsoda*, *micsoda* helyett van használva, pl.: Mondjad azért *minemő* fa alatt (sub qua arbore) láttad őket egybe beszéllettek? Dán. 13. 54. Várjad leányom miglen meglássuk *minemő* kimenetet e dolog valjon, Ruth 3. 18. *Minemő* ez mert szelek és tenger engednek neki? Mát. 8. 27.

18. *Mennyi* önállóan és toldott alakokkal áll: Avagy nem látod *mennyjéket* eszik és iszik egymenden napon, Dán. 14. 5.

19. *Egyéb* értelme *más*, pl.: Te vagy e ki jövődő vagy avagy *egyebet* várunk? Mát. 11. 3. Én Dániel láték és ime monnal *egyéb* kettők állnak vala egyik e felől a folyónak martján és másik másfelől a folyónak más martján, Dán. 12. 5. Nem valakiről *egyéből* értetik mondani, hanem csak Krisztusnak jöveteléről, Hab. 154. 1.

Egyebi annyi, mint *többi*, pl.: Kiben mikoron hoszjá gyötrettetnék *egyebi* anyjokkal öszve egyembe egymást onszolják vala, Mach. 7. 5. És *egyebi* esék a jó földbe és ad vala felkelő és nevő gyümölcsöt, Márk 4. 8. És megfordolván a koporsótól hirdeté a tizenegynek és mend az *egyebiknek*, Luk. 24. 9.

Latinos a következő szerkezetben: Segéh engemet sem

egy egyéb segedelmet nem vallót (nullum aliud exilium habentem), Eszt. 14. 14. Hallgassad meg ő szavokat, kik *sem egy egyéb* segedelmet nem vallnak, Eszt. 14. 19.

C. Birtokviszony.

1. Mikor egy a birtokos, a birtok pedig egy vagy több, a birtok szóhoz járuló személyrag a birtokossal számban mindig megegyez és a birtokos mindig *nak, nek* raggal áll, pl.: És így kierede ő zarandoklatjának helyéből, Ruth 1. 7, Embernek fia elárultatik, Mát. 17. 21. Leveté ő szenteletének helyét, Dán. 8. 11. Kérjétek azért az aratának urát, Mát. 10. 38. És mikor elmentek volna Jánosnak követi, Luk. 7. 27. De es mezőnek vadi néztenek te rejád, Joel 1. 20. Még ezeket beszállítottak jövének a királynak meddői, Eszt. 6. 14.

2. Ha a birtokos több, a birtok-szóhoz járuló személyrag egyezik számban, s a *nak, nek* rag rendszeren ki van téve, pl.: Embernek fia elárultatik embereknek kezekbe, Mát. 17. 21. Mikor kedeg hallandotok hadakat és hadaknak híreket, Márk 13. 7. És elárulom tő fiaitokat és tő leánytokat Juda fiainak kezekbe, Joel 3. 8. Üvöltsetek urhoz és megszabadét tütöket ellenséges fejedelmeknek kezekből, Bar. 4. 24. De maga lám a kölykek és esznek a morzsalékokból kik esnek ő urolnak asztalokról, Mát. 15. 27.

Elvéteve találhatóni esetet, mikor a *nak, nek* rag nincsen kitéve, pl.: Mert nem mű atyáink igazságok szerént öntünk mű onszollatokat, Bar. 2. 19

De egy kifejezésben rendszeren elhagyatik a *nak, nek* rag, mely következő: Egybe gyülnének papok fejedelmi, Mát. 27. 62. Mikor vádoltatnék a papok fejedelmiből, Mát. 27. 12.

3. Kétszeres birtok viszonynál a *nak, nek* rag a második birtokosnál van kitéve, pl.: Joachim Juda királyának harmad esztendőjében jöve Nabuchodonosor babiloniának királya Jerusalembé, Dán. 1. 1. Jézus Krisztus Dávid fia, Ábrahám fia születetének könyve, Mát. 1. 1. Te neked adom mennyek országának kulcsát, Mát. 6. 19. Jézus Krisztus isten fia evangéliumának kezdete, Márk 1. 1.

Mikor a birtokos és birtok közzé több szó kerül, akkor mind két birtokos *nak, nek* raggal áll, pl.: Mikor menne a leváltaknak egy néminemő fejedelmének házába, Luk. 14. 1. A

ki kedeg nem hiszen, immár megítéltetett, mert nem hiszen istennek egyszületett fiának nevébe, Ján. 3. 18.

4. A *nak, nek* rag akkor sem hagyatik el, mikor a tulajdonító raggal lép kapcsolatba, pl.: És monda Aggeus istennek követe meghirdetvén *urnak népének*, Agg. 1. 13.; kit a palotának fejedelmének ismertének volna lenni, Eszt. 9. 4. És te gyermek hivattatol felségesnek prófétájának, Luk. 1. 76. Mondjátok a háznak házi atyának, Luk. 22. 11.

5. Mikor két szó együttesen fejez ki egy fogalmat, úgy hogy egy szónak is vehető, a fordítók külön állónak vevén, mind kettőhöz személyragot tesznek: A husvétnak kedeg innepe napja előtt, Ján. 13. 1. Elközelejt vala kedeg pogányoknak innepek napja, Luk. 22. 2.

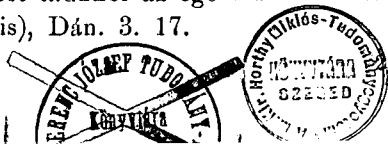
Evvvel ellenkező tünemény, mikor a személyrag elhagyatik egészen, pl.: És nem leszen ő nekik *elfutás* (non erit fuga eis), Am. 9. 1. Mert nincsen ő nekik *pásztor* (quia non est eis pastor), Zach. 11. 2. stb.

6. Elhagyatik a személy rag *egyik* mellől birtokos szerkezetben, pl.: Annak kedeg *egyikből* kijöve egy kos szaru, Dán. 8. 9. Mondjad, hogy e két fiamnak *egyik* üljön te jog felőled, Mát. 20. 21. Felmenvén kedeg a hajó *egyikbe*, Luk. És így lött mikor volna a városok *egyikben*, Luk. 5. 12.

7. A birtok néha a határozott névelővel is ki emeltetik, pl.: És megrezzesztetvén észfeknek a megmondott királya, Dán. 11. 11.

8. Névtűs szerkezetekben a birtok- és személyrag egyaránt kitétetik, pl.: Mikor menne Jézus Jerusálemhez, megyen vala Samariának és Galileának általa, Luk. 17. 11. Mű istenünkbeli irgalmasságnak miatta, Luk. 1. 78.

9. Nem ritkán fordulnak elő hebraismusok is, ilyenek a következők: és nem ittam az áldozatoknak borát (vinum libamínium), Eszt. 14. 17. És dicséré úr a *hamisságnak folnagját* (villicum iniquitatis e. h. villicum infidelem), Luk. 16. 8. Alkossatok magatoknak barátokat e *hamisságnak vagyából* (de mammona iniquitatis), Luk. 16. Hallgassátok mit mond e *hamisságnak bírása* (judex iniquitatis), Luk. 18. 6., mű istenünk, kit mű tisztelünk ki vehet münket az égő *tíznek kemenczéjéből*. (de camino ignis ardentis), Dán. 3. 17.

II. SZÓVONZAT.

A különböző viszonyragokat mind megtaláljuk középkori nyelvünkben. Egyetlen egy sem hiányzik azokból, melyekkel ujja fejlett nyelvünk ma szabatosan kifejezi magát s mégis a kettő között eltérés van. Ez eltérés oka abban fekszik, hogy a viszonyragok egyrészt különösebben használtak, másrészt abban is, hogy van egy pár olyan viszonzó, mely a mai nyelvből kiveszett, vagy ha talán meg is van, de egészen megmerevült kifejezésben. Keresendő ez eltérés továbbá még egy harmadik s fájdalom nem kevésbé fontos tényezőben, abban t. i. hogy a még fejletlen nyelv fejletlen stílisták kezében az idegen nyelv hatásai alól nem tudott, vagy nem birt szabadulni. Még egy negyedik körülmény is járul ezekhez, a gondatlanság. Akárhányszor megtörténik, hogy a fordítók egynémely viszonyragot csupán hanyagságból mellőznek, mint pl. a *nül* ragot. Egy másik viszonyrag pedig oly sokféle vonatkozás, vagy kapcsolat kifejezésére használtatik, hogy ez által a megértés majdnem lehetetlenné válik, mint ezt a *ban* viszonyragnál látni fogjuk. Viszonyragjaink nem csekély része, különösen a melyek helyhatározóként szolgálnak sokféleképen cserélődnek; a háromféle irány sincs annyira megkülönböztetve, hogy szabotosság létesülhessen.

E szakaszban következő fejezeteket tárgyalunk: A. A nevek, vagy névfélék vonzatait (1. tárgyi kapcsolat, 2. határozói kapcsolatok). B. Az igék vonzatait (1. tárgyas és tárgyatlan ragozás, 2. igeidők használata, 3. igenevek használata, 4. igemódok használata).

A. Nevek vagy névfélék vonzatai.

1. Tárgyrag.

A személy vagy dolog, melyre a cselekvés kihat, tárgyragot veszen föl. A vizsgálatunkra álló nyelvemlékekben e törvény ellen számos kivétel található, s ezek is mind olyanok, melyek a magyar nyelv tényeiként nem vehetők be. Fontosabb sokkal az a tény, melynél fogva némely cselekvő igének a mai szokástól eltérőleg többrendbéli szerepe jut. Mindkét esetre nézve az eltéréseket az egyes igék szerint soroljuk föl.

1. *tesz*: a) *szerez*, pl.: Hogy kedeg megismeré Jézus, mert

a leváltak meghallották volna, hogy Jézus több *tanítványokat teszen* (plures discipulos facit), Ján. 4. 1.

b) *hoz, terem*, pl.: Fa mely nem *teszen* jó *gyümölcsöt*, kivettetik, Mát. 7. 19.

c) sajátlagos értelemben, pl.: *Tegyük* ez *igéket* (faciemus haec verba), Jud. 7. 25.; és ő vagyokból *foszlatot tenniék* nem akarának, Eszt. 9. 10.; *siralmat teszek* (faciam planctum), Mich. 1. 8.; *teszek győzelmet* (faciam ultionem), Mich. 5. 14.; *tegyetek áldomásokat* (facite manna), Bar. 1. 10.; *patvart ne tegyetek*, Dán. 9. 15.; ime a szaru *hadat teszen* vala a szentek ellen, Dán. 7. 21.

d) *teremt*, pl.: ki *tette a tengert és a földet* (qui fecit mare et aridam), Jon. 1. 9.

2. *Vall* (habet): a) a létige (esse) egyik alakjaként: Simon Péternek azért *kési valván* (lévén) kivevé azt (habens gladium), Ján. 18. 10.; egyébként még *messzöl valván* kéré azokat, melyek békességé (adhuc illo longe agente), Luk. 14. 32.

b) *bir valamit* vagy *valamivel*: És *valla malasztot* és *irgulmasságot*, Eszt. 2. 17.; a kos kit láttál *szarvakat vallani* (quem vidisti habere cornua), Dán. 8. 20.; a szántó föld *urat vall vala* Booz nevüt, Ruth 2. 3.; valamennyin *kedeg vallnak vala csapásokat* (habebant plagas), Márk 3. 10.

c) a mai sajátlagos értelemben: ki papnak és leviticus nemzetbelinek *vallá ő magát* (qui se sacerdotem et levitici generis ferebat), Eszt. 11. 1.; és némelyek felkelvén *vallnak vala hamis tanúságot* ő ellene, (falsum testimonium ferebant adversus eum), Márk 14. 57.

d) *bizony* szóval kapcsolatban annyi mint *erősít, bizonyít*: És monnal egy idő közbe mulván más *bizony vallja vala* (aliquid quidam affirmabat), Luk. 22. 59.

e) magára is ilyen értelemben, pl.: Egyembe *valljuk* (bizonyságul hijjuk) ma mennyet és földet (contestamur hodie coelum et terram), Jud. 7. 17.

3. Kiható ige gyanánt tárgyi vonzattal használtatik néhány ige, így:

a) *fél*, pl.: Ezért ne *féljétek őket* (ne timueritis eos), Bar. 6. 22., a persaiak igen *félék ő állhatatosságát* (horruerunt constantiam ejus), Jud. 16. 12., minden népek, nemzetek és nyelvek remélik vala és *félük vala ötet*, Dán. 5. 19.

b) *jár*: tengernek *fenekét járva* (fundum maris perambulando) Jud. 5. 12 (v. ö. Arany: én az avart járom).

c) *általmegy* latinosan: és *által menék a szállásokat*, Jud. 13. 12; hogy minden félelem nélkülön *életeket* csendességgel *által mennék* (vitam silentio transigentes), Eszt. 13. 2.; *által mené Efratest* (transivit Euphratem), Jud. 2. 14.

d) *tud* a személy accusativusával latinosan áll szintén: én *tudom ötet* (ego scio eum), Ján. 7. 28.

e) *elmul*: *elmuljátok* istennek minden *ítéletét* (praeteritis iudicium), Luk. 11. 42.; parancsolat menjen ki te orczádtól, *melyet elmulni* nem illik (quam praeteriri illicitum est), Eszt. 1. 19.

f) *meghirdet* a személy accusativusával latinosan áll: *meghirdeték ötet* (annuntiantes eam), Jud. 10. 16.

4. Az ige jelentése nincs felismerve a következőkben:

a) *követ*: mert mind ezeket pogányok *követik* (haec enim omnia gentes inquirunt), Mát. 6. 32. Mardocheus e hűségért minemő tiszteséget *követett* (quid pro hac fide honore consecutus est), Eszt. 6. 3. Negyven esztendeiglen eledelt mennyből *követtenek* (annonam de coeli consecuti sunt), Jud. 5. 15.

b) *visel* (elbir, tűr): még sok mondom vagyon tű nektek, de ma nem *viselhetitek* (sed non potestis portare), Ján. 16. 12. A királynak *orczáját* és királyné asszonyét nem *viselheté* szenvedni (vultum regis ac reginae ferre non sustinens), Eszt. 17. 6. Urnak haragját viselem (iram domini portabo), Mich. 7. 9.

c) *meztökél* (elvégez): mikor *meztökéllette* volna földnek fűvét enni (cum consummaret comedere herbam terrae), Am. 7. 2. Zorobabelnek kezei fundáltak e házat, ő kezei *tökéllik* meg ötet (manus ejus perficiant eam), Zach. 4. 9.

d) *vigyáz* (viraszt): nem *vigyázhattál* velem egy időt (non potuisti una hora vigilare), Márk 14. 37.

e) *kincsez* (gyűjt): hamisságot és ragadozatot *kincseznek* ő házokban (thesaurizantem iniquitatem et rapinas), Am. 3. 10.; hol vagynak, kik ezüstöt *kincseznek* és aranyat (qui argentum thesaurizant), Bar. 3. 18.

f) *fogad* (ígér): az ezüstöt, melyet *fogadsz* tiéd legyen (quod tu polliceris), Eszt. 3. 11.

g) *megtanul* (megtud): parancsolá, hogy Mardocheushoz

menne és megtanulná ő tőle, mire tenné (ut disceret ab eo), Eszt. 4. 5.

h) *művelkedik* (gondoskodik): *művelkedjétek* étkeket (operamini cibum), Ján. 6. 27.; ki egyminden napon jár vala a háznak gádora előtt, Eszter üdvösségének szorgalmazatját *művelkedvén* (curam agens salutis Esther), Eszt. 2. 11.

5. Latinos a *visz* cselekvő ige szerkesztése következőképen: melyek szoros utnak ösvényét *viszik* a hegyek között (quae ad angusta itineris tramitem dirigunt), Jud. 7. 5.; lelé hogy a forrás, ki ő vizének *folyását* mesterséges alkotással a város kívül *viszi* vala (extra civitatem dirigeret), Jud. 7. 6.

6. Közép igék mellett olykor a latin szöveget meg sem értve tárgyrag használtatik: ne akarjátok *ezt csudálkodnotok* (nolite mirari hoc), Ján. 5. 28, és *ügyekezik* vala a férfiakat (contemplabantur viros illos), Dán. 3. 94.; *figyelmezzed a pagyimentomot* (animadvertete), Dán. 14. 18.; jaj kik *lakozzátok* tengernek *kötélet* (habitatis funiculum maris), Soph. 2. 5.; kik *megharagudták* te *haragodat* (qui zelaverunt zelum tuum), Jud. 9. 3.; hogy Dávidnak háza ne *dicsekedjék felséget* (non magnifice gloriatur), Zach. 12. 7.

7. Mint egészen sajátos vonzatokat emeljük ki a következőket: a) *fejt* (tör, szeg): mert nem jöttem *törvényt fejtenem* (non veni solvere), Mát. 5. 17.; de a mai használat szerint is: ki az elhagyottat veendő, *törvényt tör*, Mát. 5. 33.

b) *forbátl* (megfizet): nem mű, de isten megforbátlván, melyet érdemlett (deo reddente eo quod meruit), Eszt. 16. 18.

c) *jogl*: minden feleségek *tiszteséget jogljanak* ő férjeknek (deferant maritis suis honorem), Eszt. 1. 20.

d) *által* (fél): azért ne *általjátok* azokat (non ergo timueritis eos), Bar. 6. 14.

e) *szózatl* (jelent): mű nyelvünkön *igazságot szózatl*, Jon. 137. 1.

f) *rezzeszt* (ébreszt): e beszéd nem olyan, ki *irgalmasságot rezzeszsen* (qui misericordiam provocet), Jud. 8. 12.

8. Elhagyatik a tárgyrag a *-ván*, *-vén* határozó igenév előtt számtalanszor: Mene ő házába és az *ablakok megnyitván* háromszor hajtja vala ő térdét, Dán. 6. 10.; és az *ajtók megnyitván* kiszalada, Dán. 13. 39.; és *felelet vévén* álmokban, hogy ne mennének meg Herodeshez, Mát. 2. 12. *Ő* kedeg *e gondolván*, Mát. 1. 20.; és azok legottan *hálójuk meghagyván* köve-

ték ötöt, Mát. 4. 20.; ereszte (küldé) ruhát, hogy a *zsák elvetvén* reája vennéje, Eszt. 4. 4.

9. A jelen idejű részesülő mellől is: De alajták ő magokat eltávoztatni a *mendenek látó* istennek törvényét, Eszt. 14. 4.

2. Irányrag.

1. Áll tulajdonító jelentéssel, de a latinosságtól nem egészen menten: Ő keze *megadaték egészségnek* (*restituta est manus ejus*), Luk. 6. 10.; akarván megtudni, mi ő neki *történnék* (*quid ei accideret*), Eszt. 2. 11. Mikor jövend a szőlőnek ura, mit *teszen a vinczelléreknek*, Mát. 21. 40. Boldogok vagytok mikor emberek *nektek gonoszt mondandnak* (*maledixerint vobis*), Mát. 5. 11.

Merőben latinos: Sem *betegnek*, sem *vigasztónak* nem *részesítnek* valamit (*neque infirmo; neque mendicanti aliquid impertiunt*), Bar. 6. 27.

2. Az ige szokatlan a következő szerkezetekben: Önmagokat igazaknak *hasonlanák* (*se justos simularent*), Luk. 20. 20. Kit *alajtasz* oly hű szolgának és oly ildomosnak, Mát. 24. 45.; pogányok üdvösségének *irelkedik*, Jon. 138. 1.

A létigével összekapcsolva latinosan használtatik: Nincs kellemetesség te neked (*non est opus tibi*), Ján. 16. 30.

3. Melléknevek után latinosan a tulajdonképi casust összezavarva: Ki kedeg *hitetlen fiúnak*, nem látja az örök életet (*qui autem incredulus est filio*), Ján. 2, 36.; *méltó* munkás ő *étkének* (*dignus enim operarius cibo suo*), Mát. 10. 10.; sem vagyok *kész házasság kötelének* (*nec apta vinculo conjugali*), Ruth 1. 12.; minden ki haragszik atyafiának, *méltó* leszen *ítéletnek* (*qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio*), Mát. 5. 22.; e *tisztségnek méltó*, valakit király akarand tisztelni (*hoc honore condignus*), Eszt. 6. 2.; lássátok, hogy *egyenlők* ne legyetek idegen *mívelkedeteknek* (*ne et vobis similes efficiamini factis alienis*), Bar. 6. 4.

4. Latinosan igék után is, melyek a latinban dativussal járnak: *Figyelmezzetek* ti *magatoknak* (*attendite vobis*), Luk. 17. 3.; Herodias kedeg *álnolkodék* vala ő *neki* (*insidiabatur illi*), Márk 6. 19.; én *nekem méltatlankodtok* (*mihi indignamini*), Ján. 7. 23.; mert *bűnhödtünk* mű urunk *istenünknek* (*pecca-*

vimus domino deo nostro), Bar. 1. 13.; ha *műnekünk* mű urunk istenünk *megharagudt* (et si nobis iratus est), Mach. 7. 33.; ő földének bősége *bővelkedett bálványoknak* (exuberavit simulacris), Oz. 10. 1.; ne *ellenkedjél* én *nekem* (ne adverseris mihi), Ruth 1. 16.; *kárhoztatjátok* én fejemet *királynak* (condemnabitis caput meum regi), Dán. 1. 10.; kik *ítélésének* Vasti királyné *engeszteltetnék* (cui sententiae Vasthi regina subjaceret), Eszt. 1. 15.; urnak minden művelkedeti *jól mondjátok úrnak* (benedicite omnia opera domini), Dán. 3. 57.; felségesnek jószága *meghiedelmez¹⁾* te *neked* (virtus altissimi obumbrabit tibi), Luk. 1. 35.

5. Sem a latin, sem a magyar nyelvből meg nem magyarázhatók a következő szerkezetek: *És gondolkodnak* vala *egymásnak* (cogitabant ad alterutrum), Márk 8. 16.; és azok vevén *mene magoknak* kietlen helyre (secessit seorsum), Luk. 9. 10.

6. A *jaj* indulatszó a mai nyelv szokás ellenére vonzat nélkül is áll: *Jaj* kik gondoltak kellelment, Mich. 2. 1. *Jaj* ki várost rak vérekben, Hab. 2. 32. *Jaj* ki gonosz fűsvénységet gyűjt ő házának, Hab. 2. 9.

3. Kiegészítő tárgy ragai.

1. A *-vá*, *-vé* kiegészítő tárgyrag használata ingadozó; majd kitétetik, majd felcserélődik, avagy egészen elmarad:

a) Szokatlanok ma e szerkezetek: Ember ki *szerezett* engem *biróvá* vagy *osztóvá* (quis me constituit iudicem aut divisorem), Luk. 12. 14.; ime *upróddá adtalak* tégedet (parvulum dedi te), Abd. 1. 2.

b) A rag rövidül: *Én* házam hivatik inádságnak házának, tű kedeg tettétek azt tolvajoknak barlangjá, Márk 11. 17.

c) Cserélődik az *-ul*, *-ül* és *-nak*, *-nek* kiegészítő tárgy ragaival, pl.: *Eszter* az, *kit* király vön feleséggé (*ül*), Eszt.

¹⁾ *Meghiedelmez* (obumbrat) annyi mint: *megárnyékoz* a későbbi bibl. fordítások szerint. Még egy másik jelentésben, mint árnyéklat a előbbinek előfordul a Bécsi codexben is és ugyancsak Lukácsnál: *eresszed Lázárt*, hogy mártsa ő ujjának utolját a vízbe és *hiedelmezze meg én nyelvemet* (refrigeret lingvam meam), Luk. 16. 24.

10. 6.; a földnek minden lakozói ő nálla semmié (*nek*) alajtatnak (in nihilum reputati sunt), Dán. 4. 32.

d. Rút latinosság az ilyen: Mert ki tett (teremtett) embereket, kezdettől fogván *férfiat* és *néemberiet tette* azokat (masculum et feminum fecit eos), Mát. 19. 4.

2. A *nak*, *nek* kiegészítő tárgyrag használata szintén ingadozó; majd kitétetik, majd meg elmarad. Mindkét esetre számos a példa, de csak az utóbbiakból közlünk egy párt, melyekből a fordítók hanyagságára vonhatni következtetést: Vala Cusininak fia, ki magyaráztatik vitézlő *ember*, Soph. 162.; ki magyaráztatik én *istenem*, Joel 117. 1.; ki mondatik kopaszlatnak *helye*, Ján. 19. 17.

4. Marasztaló rag.

Használata a legkiterjedtebb, sőt bátran állithatjuk, hogy alig van viszonyrag, melyet ne helyettesítene. Használtatik:

1. A részelés fogalmának kifejezésére anyagi tárgyacról; minthogy azonban a mai nyelv nem mutat erre analógiát, de meg a helyes alkalmazását is megtaláljuk, ebből következik, hogy részelő jelentésben nem magyaros. Példák: Adjak nekünk a ti olajokban (de oleo vestro), Mát. 25. 8.; hogy vennének a vinczellérektől a szőlőnek gyümölcsében (de fructu vineae), Márk 12. 2.; még egyszer Luk. 20. 10.; kik meg-
rakjátok Siont vérekben, Jerusálemet hamisságokban (qui aedificatis S. in sanguinem et J. in iniquitate), Mich. 3. 10.; az elesztébeli szarvakban hármak elesének (de cornibus primis), Dán. 7. 8. Helyesen is alkalmazva: Nem iszom e szőlővesszőnek nemzéséből (de generatione vitis), Luk. 22. 18.

Ugyanilyen jelentéssel, hanem már elvontan: És ők ezekben semmit nem értettek (nihil horum intellexerunt), Luk. 18. 34.; ebben hisszük, mert istentől jöttél ki (in hoc credimus), Ján. 16. 30.

2. Mód jelentése van és *-ból*, *-ből* raggal egyenértékű: Mert tudja vala, hogy irigységben árulták volna el ötöt (per invidiam) Márk 15. 10

3. Anyagi okot jelöl és *-ból*, *-ből* helyett áll: Tövisben font koronát vetének ő fejére (coronam de spinis), Mát 27. 29. Az időben, melyben hallandjátok a trombitának, sipnak és hegedőnek és bozfában alkotott igrécz készségnek szózatját, Dán. 3. 5.

4. Eszköz jelentéssel az *in* előjárónak, vagy pedig a távolító esetnek felel meg: Ő szent szelletben keresztel meg tütöket és tűzben (spiritu sancto et igni), Luk. 3. 16. és Márk 1. 8., még egyszer Ján. 1. 26.; és üldözik őket törnek szájában (fegyver élivel) (in ore gladii), Jud. 15. 6.; hol vannak, kik játszottak mennynek madáriban (qui in avibus coeli ludunt), Bar. 3. 17.; és megölte ez éjjel én kezemben ő népének ellenségét, Jud. 13. 18.; és nem szabaditom meg ötet *iben* és *törben* és *hadban* és *lovagokban* (non salvabo eos in arcu et gladio et in bello etc.), Oz. 1. 7.; te ostorodban győzedelmezzed meg mű hamisságunkat (in tuo flagello vindica), Jud. 7. 20.; őrizzed te népedet te vessződben (pascere populum tuum in virga tua), Mich. 7. 14.

Átvittem is, ha a személy vétetik eszköznek, mikor ma *által* használtatik: Én bennem ő szolgáló lányában betöltötte ő irgalmasságát, Jud. 13. 18.; prófétában kedeg hozta ki úr Israelt Egyiptomból és prófétában tartatott meg (in propheta autem eduxit dominus Israel de Aegypto et in propheta servatus est), Oz. 12. 13.

5. Okadatolásnál, mikor ma *-tól, -től* raggal élünk: Ártatlan vagyok ez igaznak vérében (innocens ego sum a sanguine justi hujus), Mát. 27. 24.

6. *Vádol* ige után következetesen *-ban, -ben* használtatik: Látod-e mennyikben vádolnak tégedet (in quantis te accusant), Márk 15. 4.; a papok fejedelmi vádolják vala ötet sokakban (accusabant eum in multis), Márk 15. 3.; semmi ügyet nem lelek ez emberben, melyekben ötet vádoljátok (in quibus eum accusatis), Luk. 23. 14.

7. A *-vá, -vé* kiegészítő tárgy raga helyett latinosan: És lesznek ketten egy testben (erunt duo in carne una), Mát. 19. 5.; a követ kit a rakók megutáltanak, ez lett a szügeletnek fejezetében (hic factus est in caput anguli), Mát. 21. 4.

8. Tartós állapot jelölésére, mikor ma a határvető *ig* ragot használjuk: És titkolja vala ön magát öt hónapokban (mensibus quinque), Luk. 1. 24.; megkísérté ötet tiz hónapokban (diebus decem), Dán. 1. 14.; fiam irgalmazz én nekem, ki tégedet kilenc hónapokban én méhembem viseltelek (novem mensibus portavi), Mach. 7. 27.; ne egyetek és ne igyatok

három napokban és három éjjekben (tribus diebus et noctibus), Eszt. 4. 16.

9. Tartósságot jelöl, mikor az *óta* névutó helyét pótolja, a latin ablativusnak felelvén meg: Vala kedeg Judith özvegy ő meghagyotta immár három esztendőekben és hat hónapokban (tribus annis et mensibus sex), Jud. 8. 4.; én azért miképpen mehetek be királyhoz, ki immár harmincz napokban nem vagyok hivatott (triginta jam diebus), Eszt. 4. 11.

10. Az idő és hely meghatározására *-on*, *-ig* rag helyett: Nem vetélkedik, sem ivőlt, sem hallja valaki ő szavát utczákban (in plateis), Mát. 12. 20.; ilyen leszen e világnak végétében (in consummatione saeculi), Mát. 13. 40.; ezt tévé Jézus a jelenségeknek kezdetében (hoc fecit J. initium signorum), Ján. 2. 10.

11. Kedély-mozdulatot jelentő igék után, mikor ma *-on*, *-en* ragot használunk: De valóbizony ebben ne örüljete (in hoc nolite gaudere), Luk. 10. 20.; a tanítványok kedeg csudálkodnak vala Jézusnak igéjében (obstupescabant in verbis ejus), Márk 10. 24.; ki megszorodék ez igében (qui contristatus est in verbo), Márk 10. 22.

12. Latinosan áll *esküszik*, *vigyáz* igék után, *-ra*, *-re* helyett: Esküdt isten ő szentében (juravit dominus in sancto suo), Am. 6. 8.; vigyázott úr gonoszokban (vigilavit dominus in malis), Bar. 2. 9.

13. A *-nál*, *-nél* ragot helyettesíti: mert rémület megkörnyékezte vala ötöt és mend azokat, kik ő vele valának a halaknak fogásában (in captura piscium), Luk. 5. 9.

14. Félreértésből *-hoz*, *-hez* rag helyett: Szólásnak kezdete úrnak Ozeasban (principium loquendi domino in Osee), Oz. 1. 2.

15. Az okadó raggal is cserélődik: Megfordultanak a pásztórok dicsőitvén és dicsérvén istent mindenekben (in omnibus), Luk. 2. 20.

16. Czeljelentménye van: Eleve kelte én testemet megkenetni eltemetemben (praevenit ungeri corpus meum in sepulchrum), Márk 14. 8. Mind a két esetben latinos.

17. E pont alá foglaljuk azon eseteket, midőn a *-ban*, *-ben* rag különféle névutóknak felel meg, valamennyit azonban latinosságnak kell tekintenünk:

a) *előtt*, pl.: Bünhödtünk te szemelyedben (in conspectu

tuó), Eszt. 14. 6.; ada kedeg isten Dániélnek malasztot és irgalmasságot meddők fejedelmének személyében (in conspectu principis eunuchorum), Dán. 1. 9.; bűnhövének mű istenünkben (peccavimus in deum nostrum), Mach. 7. 18.

b) *között*, pl.: Ne ez ünnep napon netalántal háboru lenne az népben (in populo), Mát. 26. 5.; minden nemzetekben először az evangéliomnak meg kell prédicáltatni (in omnes gentes), Márk 13. 10.; és lesznek bujdosók minden nemzetekben (in nationibus), Oz. 9. 17.; mert minden nemzetben, mely te nevedet hallandja felmagasztatik Israelnek istene (in omni gente), Jud. 13. 31.

c) *miatt*, pl.: Én Dániel megijedék ezekben (territus sum in his), Dán. 7. 15.; kérünk uram ne vesszünk el e férfiúnak lelkében (ne pereamus in anima viri istius), Jon. 1. 14.

d) *mellett* (*val, vel*), pl.: Kik énekletek zsoltárnak szavában (ad vocem psalterii), Am. 6. 5.; és minden népek örülnek vala néemberiekkal és szűzekkel és ifjakkal orgonákban és hegedőkben (in organis et citharis), Jud. 15. 15.; kezdjétek úrnak dobokban, énekeljétek istennek cimbalmokban (incipite in tympanis in cymbalis), Jud. 16. 1.

18. Cserélődik a beható raggal, pl.: Ő urába nem bizott, Soph. 2. 2.; hogyha a só elenyészendik, mibe sózatik, semmire kellő továbbá, Mát. 5. 13. stb.

5. Beható rag.

A marasztaló rag után legtöbb szerepe van. Használtatik:

1. Helyi jelentésben *-ra, -re* rag helyett: Menj Israel földébe, Mát. 2. 20.; jutának Genesaretnek földébe, Mát. 14. 31.; adjatok neki gyűrűt ő kezébe és sarut ő lábaiba, Luk. 15. 22.; mig nem jutának ő hatáiraiknak végeibe (pervenirent ad extremitatem finium suorum), Jud. 15. 6.; és meghivom azokat ő földökbe (revocabo illos in terram), Bar. 2. 34.

Az ige szokatlanul van használva ezekben: inkább féljétek mend azoktól, ki mend lelketeket mend testeteket pokolba veszitheti (perdere potest in gehennam), Mát. 10. 28.; mikor kedeg megvégezte volna ő igéit a népeknek fülökbe (implisset omnia verba in auris plebis), Luk. 7. 1.

2. A részelés vagy osztás kifejezésére *s -ra, -re* ragot pótolja: És részekbe oszták százakba és ötvenekbe (discubue-

runt in partes), Márk 6. 40.; ő tetemeiket megszegdelték és remekükbe vagdalták (ossa eorum confregerunt et conciderunt sicut in lebetes), Mich. 3. 3.

3. A kiegészítő tárgy ragaiként használva idegenszerű, pl.: Adár hónap tizennegyedik napját szerzők vendégségbe és örömbé (quartum decimum diem mensis A. conviviorum et gaudii decreverunt), Eszt. 9. 19.; jeles népbe lesznek én nekem (erunt mihi in peculium), Mal. 3. 17.; királyné asszony leesék és sarog színbe változván fejét a leányra hajtá (et in pallorem colore mutato), Eszt. 15. 10.; és ő öröme legyen siralomba (gaudimonium ejus erit in luctum), Bar. 4. 34.; kicsinyed forrás, ki növekedék folyóba, világosságba és napba fordították (qui crevit in fluvium et in lucem solemque conversus est), Eszt. 10. 6.; siralmok és gyászolatjok örömbé és vigáságba fordítottak (in hilaritatem gaudemque conversae sunt), Eszt. 9. 22.; és fordítottának monnal nyári szérőnek pernyéjébe (reducta quasi in favillam aestivae areae), Dán. 2. 35.; mert pókoknak hálójába legyen Samariának borjuja (in aranearum erit vitulus), Oz. 8. 6.; törjétek meg tű szántó vasaitokat törökbe és tű kapaitokat láncsákba (concidite aratra vestra in gladios et ligones vestros in lanceas), Joel 3. 10.; és vetlek tégedet példába (ponam te in exemplum), Nah. 3. 6.

4. A módragot látszik helyettesíteni a következő kifejezésben: És valakik nem veendnek tüteket, kimeuvén a városból lábatoknak porát es lerázzátok azokra való tanúságba (in testimonium), Luk. 21. 13.

5. Céljelentménye van és -ra, -re ragot vagy végett névutót helyettesíti, pl.: Itéletbe jöttem é világba (in iudicium in hunc mundum veni), Ján. 9. 39.; hogy ne adatnának ő gyermekdedek ragadatba (ne darentur in praedam infantes eorum), Jud. 6. 10.; én gyermekdedimet foszlatba adná (infantes meos daret in praedam), Jud. 16. 6.; megmezitelenítették szűznek farcsokát gyalázatba (in confusionem), Jud. 9. 2.

6. Latinos szószervezetek: Tahát tüteket elárulnak töredelembe (tradent vos in tribulationem), Mát. 24. 9.; de annyi balgatagságba támadtanak (in tantum vesaniae prorupuerunt), Eszt. 16. 5.; és méltán való csudálatba lettek mű bennünk (digna admiratione facta sunt in nobis), Mach. 7. 8.; és legyen úr isten mű nekünk tanuba (sit dominus deus nobis in testem),

Mich. 1. 2.; kik valának hatalmakba szerzettettek (in potestibus constituti erant), Dán. 3. 3.; kit szerzének igen jelesnek lenni, hogy azon továbbá való időn minden esztendőben vi-gasságos vendégségbe és gyönyörködetekbe igyekeznének (vacarent epulis gaudio atque conviviis), Eszt. 9. 17.; és prófétáknak kezekbe hasonlattattam (in manu prophetarum assimilatus sum), Oz. 12. 10.

7. Kedély-mozdulatot jelentő ige után is: Sokak örülnek ő születetébe (in nativitate ejus gaudebunt), Luk. 1. 14.

8. A marasztaló rag néha cserélődik e raggal, a mint már láttuk is; a beható rag ugyancsak cserélődik a segítő raggal ép úgy, mint a marasztaló, pl.: hogy avagy így elégednének meg ő ékességébe (ut vel sic satiarentur decore ejus), Dán. 13. 22.; És ő nyilokba és ő szukájokba dicsekednek (in sagittis suis et in lanceis gloriantur), Jud. 9. 9.

A további cserélődésekre példák: Imádkozzatok, hogy tű futástok ne legyen télbe, Mát. 24. 20.; áldott, ki jött úrnak nevébe, Márk 11. 9..

9. Személyragozva itt is latinosan van használva, mint fönnebb a marasztaló ragnál láttuk: Ki hiend én belém, nem szomjuhozik örökké (qui credit in me), Ján. 6. 35.; dicsérjétek mű urunk istent, ki nem hagyta még ő belé reménykedőket (sperantes in se), Jud. 13. 17.; mert nem hagyod meg te beléd bizókat és ő beléjük merészkedőket (non derelinquis prae-sumentes de te et de sua virtute gloriantes), Jud. 6. 15.

6. Kiható rag.

A mint láttuk többször más ragok vették át szerepét, s azért használata kisebb körre szorítkozik, mint napjainkban. Használhatik:

1. A *-tól, -től* rag helyett a *de, ex* és *a* praepositióknak megkülönböztetése nélkül: Nem hajolnak el ő ösvényekből (non declinabunt a semitis suis), Joel 2. 7.; uram üdvözits engemet ez időből (salvifica me ex hac hora), Ján. 12. 25.; és elfordítják ő magokat ő kemény hátokból és ő nagy gonoszságokból (et avertent se a dorso suo duro et a malignitibus suis), Bar. 2. 33.

Inkább *közzül* felel meg e példában: Király mindenem szerzéd-e, hogy minden ember, ki kérend valakit az istenek-

ből és emberekből, hanem csak te tőled, az oroszlánok vermébe eresztessék (qui rogaret quemquam de diis et hominibus), Dán. 6. 12.

2. Szokatlan kifejezések a következők: És megkeresi mű vérünket mű ellenségünknek győzelmeiből (et exquiret sanguinem nostrum de afflictionibus inimicorum nostrorum), Jud. 8. 20.; verjed meg ötet én szerelmemnek ajakiból (percuties eum ex labiis charitatis meae), Jud. 9. 13.; mend e szerzés nem beléndességből, de jószágból csügg vala (non ex libidine, sed ex virtute pendebat), Jud. 10. 4.

3. Elvont értelemben, mikor ma is kiindulást vagy támpontot akarunk megjelölni, melyre ítéletünket alapítjuk, avagy módjelentéssel is: Te szádból ítéllek tégedet gonosz szolgálga (de ore tuo te iudico), Luk. 19. 22.; és ötet ő nevéből parancsolta volna jönni (ex nomine), Eszt. 2. 14.; és az ő szokásából a királyi arany istápot kinyujtá (ex more), Eszt. 8. 4.

4. Személyragos alakja csakugy nem felel meg a mai szokásnak, mint a beható ragé, pl.: Lássátok a fügefát és minden fákat mikor immár ő *belőlök* gyümölcsöket teremtenek (cum producant jam ex se fructum), Luk. 21. 30.; tű *belöleték* csügg azoknak lelkek (ex vobis pendet anima illorum), Jud. 8. 21.

7. Állapító rag.

1. Első és eredeti jelentésében, mikor helyi vonatkozása egészen világos, a *-ra*, *-re* ragot helyettesíti: És mikor vetne némelyek estenek az utfélen (secus viam), Mát. 13. 4.; és én népemen nyilat eresztettének (super populum meum miserunt sortem), Joel 3. 3.; megtöröm én csürömet és nagyobbban alkotom, Luk. 12. 18. Vala kedeg Bethánia rokon Jerusálemhez monnal tizenöt láb földön (quasi stadiis quindecim), Ján. 11. 18.; parancsolá ő tanítványinak, hogy ülnének a földön (super terram discumberent), Mát. 15. 35.; és félen vivén (félre) Péter, Mát. 16. 22.

2. Ugyanilyen jelentése van, de *-ban*, *-ben* rag helyett áll: Ne akarjatok birnotok se aranyot se ezüstöt, se pénzt tű mazagtokon (in zonis vestris), Mát. 10. 9.

3. Árszabás vagy becslésnél, mikor ma *-ért*, vagy *-val*, *-vel* ragot használnánk, pl.: mert az eladathatik vala sokon (po-

tuit venundari multo), Mát. 26. 9.; a leányt eladták boron (vendiderunt pro vino), Joel 3. 3.; a viz egymenden napon mértéken adatik vala a népnek (ad mensuram), Jud. 7. 11.

4. Érdekes vonzatok még: Buzán és boron kérődznek vala (super triticum et vinum ruminabant), Oz. 7. 14.; im a templomnak suporláha ketten-ketté (nép: kettődesketté) szakada, Mát. 27. 51.; Alajtod-e hogy okán haraguszol te (bene irasceres tu); Jon. 4. 3.

Különös eset az, mikor a számnevekhez illeszkedő *-an*, *-en* a jelzett névhez tapad, pl.: Valának kedeg monnal ötszer ezer férfián, Luk. 9. 14.

5. Ma *-nál*, *-nél* ragot használnók ebben: Ragadá ötet úrnak angyala ő tetején és vivé ötet ő fejének fürtin (apprehendit eum in vertice, portavit eum capillo capitis sui), Dán. 14. 35.

6. Latinuson áll a következő igék után:

a) *szerez*: Bizony mondom tű nektek, mert mindeneken, melyeket bir, szerzi ötet (supra omnia constituet), Luk. 12. 44.; bizony mondom tű nektek mert mend ő javin szerzi ötet (supra omnia bona constituet), Mát. 24. 47.; Eszter kedeg szerzé Amant ő házán (constituit super domum suam), Eszt. 8. 2.; szerzé ötet fejedelmé Babillonianak minden vidékin (constituit eum principem super omnes provincias), Dán. 2. 48.

b) *lí* (nevez): Mert te neved hivattott e városon és te népeden (invocatum est super civitatem et super populum tuum), Dán. 9. 19.

c) *lesz*: Lett nagy félelem mindeneken (factus est pavor in omnibus), Luk. 4. 36.

d) *megfordít*: Gazének három fertezetességén és a negyediken nem forditom meg (super tribus celeribus G. et super quatuor non convertam eum), Am. 1. 6.

e) *keres* (kér): Hogy e titkon (titok végett) keresnének irgalmasságot mennyei istennek orcájától (ut quaerent misericordiam a facie dei coeli super sacramento isto), Dán. 2. 18.

7. A latin és magyartól egyaránt elűő vonzatok: Kérdlek én es tüteket egy beszéden (interogabo vos et ego unum sermonem), Márk 11. 29.; semmín nem kérdék ötet (nihil tamen interrogantes eum), Jud. 10. 8.; nem kedeg, hogy tű megtudakozzatok én dolgomon (vos autem nolo ut scrutemini

actum meum), Jud. 8. 33.; mert a zsidók az napokban győzedelmezték meg magokat ő ellenségeken (se ulti sunt Judaei de inimicis suis), Eszt. 9. 22.; ki a királynak szeretőin fejedelmkedik vala (qui concubinis regis praesidebat), Eszt. 2. 14.; tehát király felmagasztotta Sidrachot, Missachot és Abdenagot Babiloniának vidékén (promovit in provincia Babylonis), Dán. 3. 97.; és ma megmutatod mű nekünk, melyen kértünk tégedet (quae rogavimus te), Dán. 2. 23.

8. Fölösleges toldalék néha: Gyalogon futának oda minden városból, Márk 6. 33.; és keresi vala azokat, hogy kézbe adná ötöt gyülekezet nélkülön, Luk. 22. 16.; utolszeren kedeg ő fiai után az anya es megvégeztették, Mach. 7. 41. A kor mint önálló név van ragozva: az éjnek negyed vigiliája koron jöve ő hozzájok, Mát. 14. 25.

8. Felható rag.

1. Helyi jelentése van s a mai nyelvszokás a *-hoz, -hez* közelítő ragot használja: Mend a város gyülekezett vala az ajtóra (congregata ad januam), Márk 1. 33.; jövének a város kapujára, Jud. 13. 12.

2. A *felé* névutóval kapcsolatban tájnyelvi szokást sejtethetünk: És ő ügyét megirván ő feje *felire* veték (imposuerunt super caput), Mát. 27. 37.; ő ruhájokat a vehemre hányván Jézust *felire* ültették (imposuerunt Jesum), Luk. 19. 35..

3. Sajátos vonzatok a következők, melyeket nem magyarázhatni a latinból, de a mai magyar nyelv sem mutat fel hasonlókat: Ne akarjatok itélnetek orozára (nolite iudicare secundum faciem), Ján. 7. 24.; a nap elnyugszik prófétákra (occumbet sol super prophetas), Mich. 3. 6.; mutassad te orozádat te sanctuariumodra (ostende faciam tuam super sanctuarium tuum), Dán. 9. 17.

4. Kedély-mozdulatot jelentő ige után, mikor ma *-ra, -re* rag állna: azért a király megharagvék és nagy hirtelenkedetbe gerjede (nimio furore succensus), Eszt. 1. 12.

5. A *super, ad* és *in* praepositíók jelentése nincs felismerve a következő szerkezetekben:

a) *lát*: Nem látok meg tő leányotokra (non visitabo super

filias vestras), Oz. 4. 14.; melyeket látott Israelre (que vidit super Israel), Am. 1. 1.

b) *csügg*: Én népem csügg én fordulatomra (populus meus pendebit ad reditum meum), Oz. 11. 7.

c) *megad* (visszaad): Vak embert látatra meg nem adhatnak (ad visum non restituunt), Bar. 6. 36.

d) *vet*: Rázódott nádat meg nem szed és füstölgő fát meg nem olt, mignem veti ő győzedelmét ítéletre (donec ejiciat ad victoriam judicium), Mát. 12. 20.

6. Okadó rag helyett: Mert arra jöttem (ad hoc enim veni), Márk 1. 38., Ján. 12. 28.

7. A mai nyelvszokástól eltérően van használva a személyragos alak, midőn egyszersmind a *super* előljáróban rejülő vonatkozás sincs felismerve: Mert beszéllette úr *mil* reánk mend ez gonoszokat (quia locutus est dominus super nos omnia mala haec), Bar. 2. 7.; és megsetétüle *reájok* nap (obtenebrabitur super eos dies), Mich. 3. 6.; és ha (valaki) nem adand valamit ő szájokba, hadat szentelnek ő *reájok* (sanctificant super eum proelium), Mich. 3. 5.; mendeneknek a zsinagogákban valóknak szemek valának ő *reája* ügyekezők (oculi erant intendentes in eum), Luk. 4. 20.; valaki elhagyandja feleségét és mást veend törvényt tör ő *rajta* (adulterium committit super eam), Márk 10. 11.; dicsekedjék te *rajtad* Jerusálem (glorietur super te J.), Jud. 10. 8.

8. A rag elhagyatik: Eltávozzék ő tőlök egy köhajtásnyé, Luk. 22. 41.; ki vala hatvan láb földnyé Jerusálemtől, Luk. 24. 13.

9. Leható rag.

Igen gyakran cserélődik a *-tól*, *-től* raggal, a minthogy az értelmi árnyalat nem is igen messze esik egymástól. Használtatik:

1. Kezdést jelentő ige után *-tól*, *-től* rag helyett: Adjad meg azoknak ő érdemeket kezdvén az utolsókról (a novissimis), Mát. 20. 8.

2. A vonzat ugyanaz, a mi ma, de az ige szokatlan a következőkben: a) *vesztegl*: Mardocheus parancsolt vala neki, hogy ez állatról mindenestől *veszteglene* (ut de hac re omnino reticeret), Eszt. 2. 10.; b) *meglát*: azért minden vidéknek bé-

keségéről meg kell látnunk (unde providendum est paci omnium provinciarum), Eszt. 16. 8.

3. Egészen latinos vonzatok: Mikor kedeg ezeket mondaná ő nekik, kezdének a leváltak és törvénytudók nehezen ő ellene állaniok és ő száját *berekeszteniok* sokakról (os ejus opprimere de multis), Luk. 11. 53.; Israelnek ura istene, kinek te tanúságot adtál, hogy diadalmazih ő ellenségiről (quod ulciscatur de inimicis suis), Jud. 13. 27.; *morognak* vala a zsidók árról (azért) mert mondotta volna: én vagyok az élő kenyér (murmurabant de illo), Ján. 15. 22.; sokak kedeg a zsidók közül jöttek vala Máriához és Mártához, hogy *megvigasztaltatnák* azokat ő atyjok fiairól (ut consolarentur de fratre suo), Ján. 11. 19.; alázatosságokról *dicsekedjünk* (de humilitate gloriamur), Jud. 8. 17.; hallván kedeg a tiz, kezdének *méltatlankodniok* Jakabról és Jánosról (coeperunt indignari de Jacobo et Joanne), Márk 10. 41.

4. Valamivel bánás kifejezésére *-val, -vel* rag helyett: Hogyha hitetek leend és nem kételkedendetek nemcsak e fügefáról tesztitek azt (de ficulnea), Mát. 11. 21.; ők kedeg betelének heitsággal és mondának egymásnak, mert már mit tennének Jézusról (quidnam fecerent de Jesu); Luk. 6. 11.; a népről tégy a mi neked kell (de populo age quod tibi placet), Eszt. 3. 11. Nem látszik egészen latinosságnak, miután mai nyelvünkben is találunk hasonló példát (nem tehetek róla).

5. Elmarad *felül* és *belül* névutók mellől, pl.: Ki *feljül* jött mindeneknek felette vagyon, Ján. 3. 31.; a templomnak soporláha ketté szakada *feljül* mend el aljáiglan, Márk 15. 38.; mend e gonoszok *belől* származnak és megfertőztetnek embert (omnia haec mala ab intus procedunt), Márk. 7. 23.

10. Távolító rag.

1. Mikor helyi jelentése van *-ból, -ből* raggal cserélődik: Jézus kedeg megkeresztelkedtetvén felmene a viztől (de aqua), Mát. 3. 16.

2. *-ról, -ről* rag helyett: Mert sokak jönnek napkelettől és napnyugattól (ab oriente et occidente), Mát. 8. 11.

3. Latinosan *után* névutó helyett: És miképpen Mardo-

cheus zsidó nemzetbeli másod lett légyen királytól (secundus a rege Asvero fuerit), Eszt. 10. 3.

4. Hasonlításban a közép foku melléknevek után *-nál, -nél* rag helyett: Nem nagyobb tanítvány ő mesterétől, sem szolgáló urától, Mát. 10. 24.; nem támadott nagyobb János Baptistától némbereknek szülöttök között, ki kedeg kisebb menyeknek országában, nagyobb attól, Mát. 11. 11.; feketébbek ő orczájok a füsttől, Bar. 6. 20.; azok attól inkább üvöltnek vala, Mát. 20. 31.

5. Személyragozva szintén e rag vonzattal: És te utánad támad egyéb ország kisebb tölledtől (consurget regnum aliud minus te), Dán. 2. 39.; ki kedeg jövődön én utánam erősb töllemtől, Mát. 3. 11.; de más vegye ő országát, ki töllétől jobb (melior est illa), Eszt. 1. 14.

6. Felső fok képzésére is: *mendenektől utolban* (legutoljára) meghala a némberei es (novissima omnium defuncta est mulier), Márk 12. 22.; mely *mendenektől elő* parancsolat, Márk 12. 26.

E tüneménynel szemben azt is látjuk, hogy ugyanekkor a *-nál, -nél* rag szintén betölti mai szerepét, úgy hogy a hasonlítás kifejezésére a *-tól, -től* rag bevételel a Vulgata nyomán becsúszott hibás gyakorlatnak tekinthetjük. A mai helyes használat szerint való példák: Ha szélesb ő határok tú határaitoknál, Am 6. 2.; ő lovok könnyebbek párdiczoknál, hamarbak esti farkasnál, Hab. 1. 8.; nagy léssen e háznak dicsősége, nagyobb az előnél, Agg. 2. 10. Több példát a *-nál, -nél* ragnál sorolunk fel.

7. Okjelentéssel, mikor *miatt* névutóval is helyettesíthető: Kezdenek a fejedelmek balgatagoslani a bortól (coeperunt principes furore a vino), Oz. 7. 5.; valának kedeg mend megfáradtak a bortól (erant autem omnes fatigati a vino), Jud. 13. 2.; jövőnek kedeg ő hozzá ő atyjafiai és nem közelíthetének ő hozzá a gyülekezettől (prae turba), Luk. 8. 19.; leesnek ő fejedelmek törben ő nyelveknek hirtelenkedetétől (a furore lingvae suae), Oz. 7. 16. Merőben latinosak: Igy tett tú nektek Bethel tú álságtok gonoszságának orczájától (Tárkányi: a ti elvetemült gonoszságtok miatt) (a facie malitiae nequitiarum vestrarum), Oz. 10. 15.; Jaj e világnak a gonoszbulatától (vae mundo a scandalis), Mát. 18. 7.

8. Sajátosan használtatik *megáll* (eláll) ige után: A tenger *megáll*a haragjától (stetit mare a fervere suo), Jon. 1. 15.

Latinosan: Győzedelmezz meg engemet én ellenségemtől (vindica me de adversario meo), Luk. 18. 3.; mert hamisak minden nemzetek és királyoktól (falsa sunt ab universis gentibus et regibus), Bar. 6. 50.

11. Közeli tő rag.

A közeli tő rag a mai gyakorlattól elütően a latin *ad* vagy *in* praepositionának esetlen utánzása. Áll:

1. Helyi jelentéssel *-ba*, *-be* rag helyett: Netalántal megsérted te lábaidat a kőhöz (ne forte offendas ad lapidem pedem tuum), Luk. 4. 11.

2. Ugyanilyen értelemben a *-nál*, *-nél* ragot pótolja: Fűti: vala önmagát a tűzhöz (ad ignem calefaciebat se), Márk 14. 54.

3. Merőben latinos, vagy néha a latin és magyartól egyaránt elütő vonzatok: De maga mert *nehezel* én *hozzám* ez özvegy, meggyőzedelmezem őtet (quia molesta est mihi haec vidua vindicabo illam), Luk. 18. 6.; és férfiu ő szívében gonoszt ne *gondoljon* ő *atyja fiához* (malum vir fratri suo non cogitet), Zach. 7. 10.; és *tudományosak* (értők) a *hadhoz* (scientes bellum), Bar. 3. 26. Latinosak: Vala a kietlenben ő megjelenetének napjáiglan *Israelhez* (usque in diem ostensionis suae ad Israel), Luk 1. 80.; és *félnek urhoz* és ő *jóságához* napoknak utoljában (pavebunt ad dominum et ad bonum), Oz 3. 5.; mert megismerték, hogy *hozzájok* (róluk) mondotta e hasonlatot (ad ipsos dixerit), Luk. 20. 19.; Holofernes *vig lön* ő *hozzá* (jucundus factus est H. ad eam), Jud. 12. 20.; *felelé* úr én *hozzám*, Hab. 145. l.; hitetlenek voltunk *urhoz* (eramus incredibiles ad dominum), Bar. 1. 19.

12. Veszteglő rag.

1. Az *apud* praepositio van hűen másolva, mikor *-ban*, *-ben* rag volna helyén való, pl.: És megtarták ez igét ő *náluk* (verbum continuerunt apud se), Márk 9. 9.; tudván kedeg Jézus önnön *nála* (sciens autem J. aqud semetipsum), Ján. 6. 62. stb.

2. Áll hasonlítás kifejezésére. A *-tól*, *-től* ragnál már felsoroltunk néhány példát, álljanak még itt a következők: Ki nagyobb leszen minden országoknál, Dán. 7. 23.; mert erősb

vala nálunknál, Dán. 13. 39.; és ő hatalmasabb leszen az előbelieknél, Dán. 7. 24.; s egyik magasb vala a másnál, Dán. 8. 3.; ő hozzá gyülekezének a zsidók, mert mindeneknél tisztelendőbb vala, Dán. 13. 4.; nemde tő nagyobbak vagytok azoknál-e, Mát. 6. 26.

13. Okadó rag.

1. A *helyett* névutónak felel meg: És mindenek közt valamely király szemeinek kelletendik az országljon Vastiért (pro Vasthi), Eszt. 2. 4.; zsákkal és hamukkal éltettetnek vala ágyért (sacco et cinere multis pro stato utentibus), Eszt. 4. 3.; és a különb kenetekért hamuval és ganéval tölté be ő fejét (pro unguentis variis cinere et stercore implevit caput ejus), Eszt. 14. 2.

2. Ma *által* vagy *miatt* felelne meg a következő kitételben: Immár tiszták vagytok az én beszédemért (propter sermonem), Ján. 15. 3.

3. Pótolja az *-ül, -ül* ragot: Hogy ne csak embereknél, de vadaknak es félelem legyen örökké az utalásnak és engedtlenségnek példájáért (pro exemplo contemptus et obedientiae), Eszt. 16. 24.; hogy Adar bónak tizenegyed és tizenötöd napját innepekért vennék (pro festis susciperent), Eszt. 9. 21.

4. Mikor *mellett* névutót teszünk: Ki nincs mű ellenünk mű értünk vagyon (qui enim non est adversum vos pro nobis est), Márk 9. 39.

14. Segítő rag.

A segítő rag egyike azoknak, mely gyakran latinosan használtatik. Áll:

1. A *leszek* ige után: Legottan *lett* az angyallal mennyei vitéz seregeknek sokasága (facta est cum angelo multitudo militiae), Luk. 2. 13.

2. Nevek után, melyek a latinban ablativussal járnak: A gyermek kedeg nő vala és megbátoroltatik vala, *teljes* bölcseséggel (plenus sapientia), Luk. 2. 40.; mert én kegyes vagyok és szüvel *alázatos* (humilis corde), Mát. 11. 29.; *tudatlan* beszéddel, de *teljes* tudományjal, Am. 123. 1.

3. A latin nyelv természete által megkívánt különféle ablativusok hű másolatai a következő szerkezetek: És ő hozzá hívá mend a születettel nagyobbakat (majores natu), Jud. 2. 2.;

de mikor jöttek volna ő fejedelmi és az ezerlők és az assiriosok királya seregének születettel minden öregbi, Jud. 14. 11.; vala e némbéri pogány, nemzettel Serofenissa (erat enim mulier gentilis syrophoenissa genere), Márk 7. 26.; és vala igen félelmes személylyel (eratque terribilis aspectu), Eszt. 15. 9.; mennyei béresek *bővelkednek kenyerekkel* (abundant panibus), Luk. 15. 17.; Jézus *öregedik* vala bölcseséggel és idővel (proficiebat sapientia et aetate), Luk. 2. 52.; mert immár vénséggel *megfogyatkoztam* (senectute confecta sum), Ruth. 1. 12.; midőn király vig volna és a nagy ital után borral *meghevült* volna (incaluisset mero), Eszt. I. 10.; Mardocheus megírta mind ezeket és *betűkkel foglalván* ereszté a zsidóknak (litteris comprehensa), Eszt. 9. 10.; és bemegyén észfek királyának vidékébe és *visszaéltettetik azokkal* (abuteretur eis), Dán. 11. 7.

4. Szenvedő igék után: Simonnak kedeg napa tartatik vala nagy hideg leletekkel (tenebatur magnis febribus), Luk. 4. 38.; nagy félelemmel tartatnak vala (magno timore tenebantur), Luk. 8. 37.; felkelvén Ozias *könnyhullásokkal megötöztetvén* (infusus lacrymis), Jud. 7. 23.; tenger kedeg támadott vala nagy széllel futatván (vento magno flante exurgebat), Ján. 6. 18.; hányottatunk vala a habokkal, Luk. 8. 23.; és mikor megfáradtak volna ez *üvöltésekkel* és e *sírásokkal* megfogyatkoztak, veszteglének (fatigati his clamoribus et his fletibus lassati), Jud. 7. 22.; azok kik jelen állnak vala hamis irgalmassággal rémültetének meg (iniqua miseratione commoti), Mach. 6. 21.; valóbizony Holofernes fekszen vala az ágyban igen nagy részegséggel *elbágyadván* (nimia sobrietate sopitus), Jud. 13. 4.; Péter és kik ő vele valának *megnehezdedtek álommal* (gravati sunt somno), Luk. 9. 32.; mert monnón megsebhedtettek vala ő szerelmével, Dán. 13. 10.

5. Latinos az *öltözik* ige használata, pl.: Parancsolá hogy ne *öltöztessenek* két szoknyákkal (ne induerentur duobus tunicis), Márk 6. 9.; ne legyetek szorgalmazatosok tú lelketeknek, mit egyetek, avagy tú testeteknek, mivel *öltözzetek*, Mát. 6. 25.; és ő lábait *öltözteté* szép sarukkal, Jud. 10. 3.

6. A magyar és latintól eltérő vonzatok: *Megárnyékosultanak* kedeg erdők és édességnek minden fája istennek parancsolatival (ex mandato dei), Bar. 5. 9.; a *bűnnel, melylyel bűnhődtetek* isten előtt elvittetek Babiloniába (propter peccata,

quae peccastis ante deum), Bar. 6. 1.; és nagy szarvak támadnak az alatt mennynek négy szélével (per quatuor ventos coeli), Dán. 8. 8.; netalántal *megnehezdedjenek* tű szivetek *torkossággal* és *részszéggel* (ne forte graventur corda vestra in crapula et ebrietate), Luk. 21. 34.; ne akarjatok *morganotok* egymással (in invicem), Ján. 6. 43.

7. Szokatlan az ige, de a vonzat ma is meg van nyelvünkben: Menj először *egyesülj meg* (békülj meg) te atyád fiával, Mát. 5. 24.; *megegyesül* ő szolgáljával (reconciliabitur servo suo), Mach. 7. 33.; *fonalgnak* (czivódnak) vala azért a zsidók egymással (litigabant Judaei in invicem), Ján. 6. 53.

8. Személyragozott alakja szintén latinus: Láta gyülekezett ő környűlök kérdezkedvén ő *velek* (conquirentes cum illis), Márk 9. 33.; kijövének a leváltak és kezdének ő *vele* kérdezkedniek (coeperunt conquirere cum eo), Márk 8. 11.; hallák ő szomszédi és ő rokoni, mert felmagasztotta úr irgalmasságát ő *vele* (quia magnificavit dominus misericordiam cum illa), Luk. 1. 58.

9. Sajátos vonzatok: Valaki mondand gonoszt ő anyjának halállal *haljon* morte moriatur), Mát. 15. 4.; kik benyelik özvegyeknek házokat hosszú imádságnak *okával* (sub obtentu prolixae orationis), Márk 12. 40.

15. Módragok.

A módragok közül az *-ul*, *-ül*: a) az *-on*, *-en* végzetű ige határozóval egyértékű: Jobb neked az örök életbe bemened bennául avagy sántául, Mát. 18. 8.; és ő vala intő ő nekik és megmarada némául, Luk. 1. 22.;

b) részesülői kifejezések helyett áll: Ha eleresztendem azokat bőjtőlől (si dimisero eos jejunos), Márk 8. 3.; ő igéjét nem valljátok tű bennetek lakozól (verbum ejus non habetis in vobis manens), Ján. 5. 38.; és nem fogadák ötöt, mert ő orczája vala Jerusalemben menől (quia facies ejus erat euntis in Jerusalem), Luk. 9. 53.;

c) igehatározó gyanánt is: Egyébként még *meszszül* valván követséget eresztvén kéri azokat, melyek békeségé, Luk. 14. 32.; és monda Judit *meszszül* (messziről) a várőrizőknek, Jud. 13. 13.

2. *-ént* egyszerűen a mai *szerént* helyett: Vala kedeg Eli-

meleh férfinak véreút való rokona hatalmas ember, Ruth 2. 1.; miszerént láttad a vasat megelegejtettet a sárral és a cseréppel és ő lábainak ujjait félrészént vasból és félrészént cserépből, Dán. 2. 42.

16. Névvutók vonzata.

A névvutók használatában eltérés jobbára a különböző iránynak megfelelők cserélgetésében mutatkozik. Van olyan névvutó is, mely a használatból kienyészett már, mint az *elve*, *elvöl*, vagy legfőlebb még helynevekben található. Latinosságok itt is elég sűrűen fordulnak elő. Az eltéréseket következő pontok alá soroljuk:

1. *alá* latinosan van használva: Mert úr megtöri azokat tő lábaitok *alá* (dominus conteret eos sub pedibus vestris), Jud. 14. 5.; mendeneket szerzett ő te parancsolatod *alá* (sub ditione tua universa constituit), Jud. 16. 4.; mert én atyámfiain ma kevés sérelmet szenvedvéjek az örök életnek testamentoma *alá* löttének (sub testamento aeternae vitae effecti sunt), Mach. 7. 36.; te azon győzedelm *alá* engeszteltetel (ultioni subjaceas), Jud. 6. 6.

2. *felett* cserélődik a) *felé* névvutóval, pl.: Meunyi dicsőséggel őtet király *felemelte* volna minden fejedelmi és ő szolgálai *felett*, Eszt. 5. 7.; és *veté* ő székét minden fejedelmek *felett* (posuit solium ejus super omnes principes), Eszt. 3. 1.; b) *felül* névvutóval: annak *felette*, Eszt. 3. 8.; a *felett* ő isteneket és bálványokat és aranynak és ezüstnek drágalátos edényit fogván viszi Egyptomba, Dán. 11. 8.

3. *előtt* áll a) *elől* helyett: Mert megismerék a férfiak hogy úrnak orczája *előtt* futna (a facie domini), Jon. 1. 10.; keressétek a lassut, ha valamiként elrejtezhessetek úr hirtelenkedetének napja *előtt*; Soph. 2. 3.; de helyesen is: és belé szálla, hogy elmenne ő velek Tarsisba urnak orczája *elől*, Jon. 1. 3.; b) *elé* helyett: királyok *előtt* és fejedelmek *előtt* állaptattok én értem, Márk. 13. 9.; és esék ő lábainak *előtte*, Márk. 7. 25.

4. *között* áll *közül* helyett: És mendenek *között* valamely király szemeinek kellettendik, az országljon Vastiért, Eszt. 2. 4.

5. *elve* és *elvöl* névvutó hol? és honnan? kérdésekre felel: a) *elve* (túl): És felmenvén Jézus a hajocskába mene *tenger elve*, Mát. 9. 1.; eimentetlek tütöket *Damascos elve*, Am. 5. 27.;

b) *elvől*: Ethiopiának *folyói elvől* onnaton én aláztosim aján-dékokat hoznak én nekem (ultra flumina Aethiopiae), Soph. 4. 10.; ereszte mendenekhez, kik lakoznak vala Ciliciában . . . és a nemzeteknek, kik valának Samáriában és Jordánnak *folyója elvől*, Jud. 1. 9.

6. *által* mellett a rag kimarad: Mene Jézus ünnepen *ve-temény által*, Mát. 12. 1.; és a harmadik részét viszem *tűz által*, Zach. 3. 9.; könnyebb a tevének *tű fok által* menni, Mát. 19. 24., Márk 10. 25.; és nem hagyja vala, hogy valaki edényt vinne *a templom által*, Márk 11. 6.; kell vala kedeg ő neki Samaria *közepi által* el menni, Ján. 4. 4.; *kik által* ut lehet vala Jéru-sálembe, Jud. 4. 6.

7. *ellen* többnyire latinosan: Es az ül vala ő székin a palotának tanálcstartóival a ház ajtaja *ellen* (contra ostium domus). Eszt. 5. 1.; menjetek a kastélyba, ki *tű ellentek* vagyon (contra vos est), Márk 11. 2.; állapék király *ellen* (stetit contra regem), Eszt. 15. 9.; látván kedeg a centurio ki *ellenbe* áll vala, Márk. 15. 43.

Elvont viszonyokra átvittven alkalmazva még inkább: Ez mű istenünk és nem alajtatik egyéb ő *ellene* (non existimabitur adversus eum) nincs hozzá hasonló (Tárkányi), Bar. 3. 36.; semmit sem felelsz mendezekre, melyeket ezek te *ellened* tanulnak (quae isti adversum te testificantur), Mát. 16. 62.; és megbátorodik délszegi király és ő fejedelmiből hatalmazik ő *ellene*, (principibus ejus praevalēbit super eum), Dán. 11. 5.

8. *nél kül* külön irva áll, pl.: És valahová bémentenek *ijnél* és *nyilnál kül* és *vértnél* és *törnél kül* viutt ő istenek ő érettek, Jud. 5. 16.

9. *miatt* eszközhatározó *által* helyett: Hol némberek keze *miatt* megveré ötet mű urunk istenünk (per manum feminae), Jud. 13. 19.; e könyv megvégeztetett Németi Györgynek keze *miatt*, Münch. c. 381. l.; minden ki tört vend, *tör miatt* vesz (gladio peribit), Mát. 26. 52.; e nemzet kedeg nem vettethetik ki, hanem imádság *miatt* és *bőjt miatt* (per orationem et jejunium), Mát. 17. 20.; de valóbizony jaj az embernek ki *miatt* a gonoszbulat jő (per quem scandalum venit), Mát. 18. 7.; mert a törvény Mózes *miatt* adatott, a malaszt kedeg és az igazság Jézus Kr. *miatt* lett (lex per Moysen data est, gratia et veritas per J. Chr. facta est), Ján. 1. 17.; tehát Dá-

nielnek e titk látat *miatt* megjelenék (per visionem revelatum est), Dán. 2. 19.

10. *szerént*. A mai rendes használattal egyező esetektől eltekintve, többféle értelemben fordul elő: a) a *per* előljárót helyettesítve, hol ma *széltében, hosszában* kifejezéssel élünk: És elrostálá mend a templom *szerént* (cribravit per totum templum), Dán. 14. 13.; vagyon nép elhímetett te orszá-godnak minden vidéki *szerént* (est populus per omnes provincias regni tui dispersus), Eszt. 3. 8.; b) *ként* rag helyett: Urnak kedeg angyala idő *szerént* (időnként) leszáll vala, Ján. 5. 4.; c) latinosan: A nép kedeg vala vig szenteknek orczája *szerént* (secundum faciem sanctorum), Jud. 16. 24.

11. *kivíll* pótlására igenévből alkotott névutó-féle használ-tatik: Hogy senkit ne imádnék én uramtól *megváln* (excepto deo meo), Eszt. 13. 14.; hogy ne szolgálának és ne imádná-nak minden istent ő istenektől *megvalva* (excepto deo suo), Dán. 3. 95.; valának kedeg Beelnek papi hetvenen feleségek-től és gyermekdedektől *megváln* (exceptis uxoribus), Dán. 14. 9. stb.

B. Igék vonzata.

1. Tárgyas és tárgyatlan ragozás.

A tárgyas és tárgyatlan ragozás elleni vétségek számosak. E vétségeket a fordítók bátortalansága okozza. Minden szót átültetnek a magyarba is, hiszen oly könyvvel van dolguk, melynek minden szava szent, tehát még a legkisebbnek sem szabad elveszni. A névelő elhagyása, mivel ez a latinban nincs meg, vagy ellenkezőleg a személyi névmás vagy a mutató *azt* kitevése akkor is, midőn semmi súly, vagy fontosság nem ki-vánja, mind erre vezethető vissza. Innét áll elő gyakran a tárgyas és tárgyatlan ragozás összetévesztése. Eltekintve azok-tól az esetektől, midőn pl. *mond* ige a latin *loquor, dico* és *oro* igékben lévő értelmi különbség mellőzésével tárgyatlanul hasz-náltatik tárgyas helyett, vagy midőn a *vép* ige a tájnyelvi szo-kás szerint ikesen ragoztatik, csak a feltűnőbb esetekről adunk számot.

1. Tárgyas ragozás áll tárgyatlan helyett:

a) Mikor névelővel kiemelt tárgyragos névnek kellene állani, de a fordító a névelőt kihagyja és mégis tárgyas ragozási

alakot használ, pl.: *meghirdetem* világ kezdetétől fogván való titkokat, Mát. 13. 35.

b) Határozatlan névmás után gyakran: És egybe gyülekezvén az apostolok Jézushoz *megmondák* ő neki *mendeneket*, melyeket művelkedtek vala, Márk 8. 8.; és *vevék* a zsidók jeles szokásba *mendeneket*, melyeket az időben kezdettenek vala tenni, Eszt. 9. 23.; ilyen azért minden, tű közzületek, ki nem *megüzenendi* (renuntiat) *mendeneket*, melyeket bir, nem lehet én tanítványom, Luk. 14. 33.

c) Mikor az igének szorosán kijelölt, meghatározott tárgya nincs: És *felvevék* hét kosárral a derekból, melyek megmaradtanak vala, Márk 8. 8.; *kiket* azok kevélységből *alajtják* vala származottnak, Mach. 6. 29.

d) Mikor a személyi névmás, vagy a mutató névmás tárgyese fölöslegesen van kiteve, csak azért mivel a latinban is ott áll, pl.: Minden szőlővesszőt nem gyümölcsözőt én bennem, *elveszi őtet* és mentent ki gyümölcsöz *megtisztítja azt*, hogy többet gyümölcsözzön (omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum: et omnem qui fert fructum purgabit eum), Ján. 15. 2.

e) Végül nem hagyjuk említetlenül azt az esetet sem, midőn *tudok* ígét *ismerek* helyett használja tárgyi és személyi raggal együttesen: Tudlak tégedet, mert istennek szente vagy (scio te quissis), Luk. 4. 34.; nem tudlak titeket honnét valók legyetek, Luk. 13. 26.

2. Tárgyatlan használtatik tárgyas ragozás helyett:

a) Mikor a latinban el van hagyva a tárgyesetes mutató névmás, de a magyarban vagy kiteendő, vagy ha el is van hallgatva, odaértendő, pl.: Mert kimegyen királynénak beszéde minden néemberiekhez, hogy megutálják ő férjeket és *mondjanak* (és azt mondják) (ut contemnant viros suos et dicant), Eszt. 1. 17.; kelleetlen (inutiles) szolgák vagyunk, melyet tenünk kellett, tettünk (azt tettük), Luk. 7. 10.

b) Személy ragos név után, pl.: Nem szól ma kakas, mignem háromszer tagadsz meg engemet *ismertedet*, Luk. 22. 34.

c) Tulajdon név után, pl.: Azért nem hitték mert esmeg Isaias *mondott*, Ján. 12. 39.

2. Igeidők használata.

Az igék időalakjai egy pár alak kivételével már mind megtalálhatók. Az egyszerű jövő még jelennel van helyettesítve, de már az összetett jövő kezdetleges kísérletével is találkozunk. Az igeidők kérdése ma már meglehetősen tisztázva lévén, az általános eredményekre támaszkodva mutatjuk ki az igeidők használatát nyelvelméleinkből. A jelen idő használatát mellőzve mindjárt a jövő időn kezdjük.

1. A jövő időnek rendszeren a jelen felel meg, de már jelentkezik oly nemű törekvés is, hogy az egyszerű jövő nem eléggé szabatosan jelöl; vagy ha ezt tudatos törekvésnek nem nevezhetjük, akkor legalább is oly homályos ösztönnek, mely önkénytelenül szükségét érzi a világosabb kijelelésnek.

a) Az egyszerű jövő, melyben a cselekvés viszonytalanul áll, s bizonytalan idő pontot jelez, nyelvelméleinkben a jelen által pótoltatik, pl.: Mű veled *megyünk* (pergemus) te népeidhez, Ruth 1. 10.; nem *iszom* (bibam) mától fogván e szőlővesszőnek nemzéséből, Mát. 26. 29.; bizony mondom nektek, mert egyitek *eláru* (traditurus est) engemet, Mát. 26. 21.; minem *vallok* (habebo) fiaikat én méhemben, Ruth 1. 11.

b) Az összetett jövő kísérletei elvértve szintén megtalálhatók már, *kezd* igével összetéve: És mikor bemenend a házi atya és berekesztendi az ajtót, *kezdetek* kívül *állanotok* és *koltagnotok* az ajtón (cum autem intraverit paterfamilias et clauderit ostium incipietis foris stare et pulsare ostium), Luk. 13. 25.; mikor hivattatol a menyeközöbe, ne ülj a fő helyre, netalántal tisztelendőbb hivattatott attól és tahát jövőn az, ki tégedet és amazt hiutta, mondjon te neked: Add ennek a helyt és tahát pirongással *kezded* az utolsó helyet *tartanod* (et tunc incipias cum rubore novissimum locum tenere), Luk. 14. 9.

E példákban *kezd* ige *incipio*-nak felel meg, azt hibetnők tehát, hogy a fordító itt nem összetett jövőre gondolt, hanem egyszerűen másolta az előtte fekvő latin kitételt; de az idézett példákban oly közel fekszik *kezd* értelme a *fog*-éhoz, hogy az összetett jövő kísérletének kell gondolnunk, főleg miután ép a Münch. codexben találtunk esetet a latin szövegtől egészen függetlenül megalkotott összetett jövőre: De valóbizony mondom tő nektek, mától fogván *látnotok kezditek* (videbitis) embernek fiát

ülette istennek jogja felől, Mát. 26. 64. Ez esetben tehát még az is kiviláglik, hogy az összetett jövő a latin nyelv példájára alakul meg nyelvünkben.

c) A mult jövő használata következetesen megfelel a latin-nak. Mindig feltételes mellék mondatokban szerepel, pl.: Mendezeket neked adom (dabo), ha lesvén *imálandasz* (adoraveris) engemet, Mát. 4. 9.; mikor ő ága *meggyermekdedülend* (tener fuerit) és *meglevelezendik* tudjátok mert közel vagyon a nyár, Mát. 24. 32.; ha te istened azt *teendi* (fecerit) én nekem, én istenem es leszen (erit), Jud. 11. 21.; ha ötet valaki igazán *állaptatandja* (statuerit) sem állhat (stabit) önnönmaga, Bar. 6. 26.

Végül megemlítjük, hogy az *-and*, *-end* végű jövőt, mint egyszerű jövőt használva összesen kétszer találtuk: Avagy miként mehet valaki erősnek házába és elragadozhatja edényit, hanem ha először megkötozendi (alligaverit) és aztán *veendi* meg (diripiet) ő házát, Mát. 12. 29.; ha vallandotok (habueritis) hitet, miként mustár mag, *mondandotok* (dicetis) e szederjének kiirtatni és tengerbe plántáltatni és enged tü nektek, Luk. 17. 6.

Nem ritka eset az sem, hogy a latin futurum exactum helyett a magyarban egyszerű jövő áll, pl.: És ha ez *meghallattatik* (auditum fuerit) a fejedelemtől mű könyörgünk ő neki és meg mentünk tüteket, Mát. 24. 32.; a ki kedeg magát *felmagasztatja* (exaltaverit) aláztatik (humiliabitur), Mát. 23. 12.

2. A mult időnek következő alakjait találhatjuk: *látá* (vidit), *lát vala* (videbat) személyragozva is: *látom valék*, *látott vala* és *látott volt* (viderat). A multak használatában elég következetesség tapasztalható, ugy anyira, hogy kivételes eseteknek kell tekintenünk, pl. midőn a *látott vala* áll a *lát vala* helyett, vagy a *lát vala* a *látott* vagy *látá* alak helyett.

a) Az elbeszélő mult (látá) *vidit* alaknak felel meg. A cselekvés főbb körülményeinek elsorolása ez igealakkal történik: És *megszomorodék* (contristatus est) a király az esnek (eskünek) törvényiért és azokat, kik ő vele egybe ülnek *vala parancsolá* (jussit) neki adni és *ereszté* (misit) és *megnyakazá* (decollavit) Jánost a tömlöczben és *elhozaték* (allatum est) egy tálnyéron ő feje és a leánynak *adaték* (datum est) és *vivé* (attulit) ő anyjának és hozzá vépvén ő tanítványi *vévék* (tulerunt) ő testét és *eltemeték* (sepelierunt) azt és jövőjek *meghir-*

deték (nuntiaverunt) Jézusnak, Mát. 14. 9–13.; És úgy *leüle* (sedit) az aratok oldalához és *gyűjte* (congressit) ő magának kévét és *evék* (comedit) és *megelégedék* (saturata est) és *felvév* (tulit) a maradékot és onnat *felkele* (surrexit) hogy gabonaföket gyűjtene szokása szerint, Ruth 2. 14–15.; és im a templomnak suporláha ketten-ketté *szakada* (scissum est) a felső felétől fogván mend az alsóiglan és a föld *megindula* (mota est) és a köszirtok *megmetéltetének* (scissae sunt) és a koporsók *megnyilának* (aperta sunt) és sok szenteknek testek, kik elaludtak vala (dormierant) *felkelének* (surrexerunt) és kijövén a koporsókból ő felkeletének utána, jövének (venerunt) a szent városba és *megjelenének* (apparuerunt) sokaknak, Mát. 27. 51–54.

A *vidit* alaknak felel meg következetesen a *lata*-féle mult, következetlenség azonban itt is található, midőn pl. az imperfectum is a *lata* alakkal van fordítva, holott ennek helyesen az u. n. folyamatos mult felel meg. Példák: Mikor immár estve idő volna *kimene* (egrediebatur) Bethaniából a tizenkettővel, Márk 11. 2.; és *vevé feleségét* és nem *ismeré* meg (cognoscebat) ötöt, Mát. 1. 24.; és *esmeg kimenvén* a tengerre es menden *gyülekezet jöve* (veniebat) ő hozzá, Márk 2. 13. Efféle példák azonban sokkal csekélyebb számuak, semhogy azokból következtetést vonhatnánk le a tények nagyobb tömegével szemben, legfőlebb azt mutatják, hogy ingadozás volt az idők használatában.

b) A *lát vala* alak, vagyis a tartós mult a történeti s egyéb multak mellett jó elő mindannyiszor, valahányszor két cselekvés áll egymással viszonyban, melyek közzül az egyik bekövetkeztekor a másik még el nem mult. Szintén csak kivételes eseteknek kell tekintenünk, ha olykor a *vidit* alakot fordítják *lát vala* alakkal. Tartós mult áll fő és mellékmondatokban egyaránt.

Mellékmondatokban: Vala egy néminemű gazdag ember, ki *öltözik vala* (induebatur) bársonba és biborba, Luk. 16. 9.; és vala egy néminemű koldus, Lázár nevű, ki *fekszen vala* (jacebat) ő ajtajára teljes varakkal, kívánván megelégedni a derebektől melyek *hullnak vala* (cadebant) le a kazdagnak asztaláról, Luk. 16. 20.; alkota Judit ő házának felső részében titk *hajlakot*, kiben ő lányával *lakozik vala* (morabatur), Jud. 8. 5.; *tahát bemene* Vagao ő hajlakába és állapék a meny-

nyezet előtt és tapsolást tön kezeivel, mert *alajtja vala* (putabat) ötet Judittal alunni, Jud. 14. 13.

Főmondatokban: Im lön nagy földindulás, urnak angyala szálla le mennyből és vépvén elhengeríté' a követ és *ül vala* (sedebat) feljül rajta, Mát. 28. 2.; este lévén kedeg hozának neki sok ördög vallókat és *kiveti vala* (ejiciebat) a szelleteket igével, Mát. 8. 16.; E vala kedeg szokás a régiéknél Israelben rokonság között, és valaha egyik a másiknak *enged vala* (cedebat), hogy erős lenne az adás, *megódja vala* (solvebat) az ember ő saruját és ő rokonának *adja vala* (dabat), Ruth 4. 7. Antiochus kedeg *alajtja vala* (putabat) magát egyembe megtáltatni, Mach. 7. 24.; ezek *gyakorlják vala* (frequentabant) Joachimnak házát és *jönek vala* (veniebant) ő hozzája mendenek, kik ítéletet *valnak vala* (habebant). Dán. 13. 6.

A *vidit* alak van fordítva a tartós multtal: Mert kedeg József ő férje igaz volna és nem akarná ötet beadni, *akarja vala* (voluit) ötet titkon elhagyni, Mát. 1. 22.; tehát Herodes titkon híván a magosokat szerelme *tanulja vala* (didicit) ő tőlök a csillagnak idejét, Mát. 2. 7.; és *beszéli vala* (locutus est) nekik példabeszédekben, Mát. 13. 3.

Ugyancsak ez alak föltételes mondatokban a tartós multtal van fordítva, a mi annál figyelemre méltóbb, mert a mai székelv nyelvjárás és jobb írók gyakorlata ugyanily tüneményeket mutat, pl.: Mert ez *eladathatik vala* (potuit venundari) sokon, és *adathatik vala* a szegényeknek, Mát. 26. 9., Márk 14. 5.; azért nemde te neked es kegyelmezned *kell vala* (opportuit) a te feled szolgának (conservi tui), Mát. 18. 33.

A folyamatos multnál egy sajátságos esetet kell megemlitenünk. Rendes gyakorlat nyelvemlékeinkben ugyanis, hogy a kötőmód multja a *legyek* igével összetéve minden személyben és számban személyragoztatik; annál különösebb az, mikor a Müncheneri codexben egyetlen egyszer a folyamatos mult is személyragozva jó elő: Mikor ő velek volnék, én *tartom valék* azokat ő nevedbe, Ján. 17. 12.

c) A *látott* általános vagy bevégzett mult, mely azt fejezi ki, hogy a cselekvés mint eredmény áll előttünk, *vidit* alaknak felel meg ugyan, de eltéréseket itt is találunk. A beszélő, mikor tekintet nélkül van a cselekvés idő pontjára a perfectummal él. A biblia fordításokban az ugynevezett oratio recta-

ban igen gyakran e mult áll: Az ember öldöklő *volt* (erat) kezdettől fogván és igazságban nem *állott* (stetit), Ján. 8. 44.; Ábrahám tí atyátok *vigadott* (exultavit) hogy látná én napomat, *látta* (vidit) és *örült* (gavisus est), Ján. 8. 56.; uram *hallottam* (audivi) te hallomásodat és *féltem* (timui), Hab. 3. 1. Mert miként *megforbátlotta* (reddidit) úr Jákobnak kevélységét ugyan Israelnek: Mert a pusztítók *eltékozlatták* (dissipaverunt) és ő szőlőtőjüket *megtörték* (corrupuerunt), Nah. 2. 2.; mert nem imádok kézzel alkotott bálványokat, de eleven istent, ki *teremtette* (creavit) mennyet és földet, Dán. 14. 4.; él kedeg mű urunk istenünk, mert ő anyala *megőrizett* (custodivit) engemet, Jud. 13. 20.

Számos esetben *láta*, sőt *lát vala* alak lép helyébe, pl.: Kevés hitű, mire *kétkedél* (dubitasti), Mát. 11. 34.; álnok szolgál minden adósságot *meghagyék* (dimisi) te neked, mert *kérél* (rogasti) engemet, Mát. 18. 32.; mester igazságban jól *mondád* (dixisti) mert egy az isten, Márk 12. 32.; uram *látalak* (vidi) tégedet monnal istennek angyalát és megháborejtáték (conturbatum est) én szívem te dicsőségednek félelmétől, Eszt. 15. 16.; uram irgalmazih én fiamnak, mert havas (lunaticus) és gonoszul gyötretik, mert gyakorta tűzbe esik és gyakorta vízbe: és *hozám* (obtuli) ötet te tanítványidnak és nem *vigaszthaták* (potuerunt curare) meg ötet, Mát. 16. 14. stb.

Mind a három mult áll egymás mellett, a tartós mult a maga eredeti jelentésével, azaz huzamosságot jelölve, míg ellenben a *láta* és *látott* alak elbeszélésben cserélődik: *Áll vala* kedeg Judás ő velek, ki *elárulta* (tradebat) ötet, Ján. 18. 5.; *vala* kedeg szombat, mikor a sárt *alkotta* (fecit) és szemeit *megnyitta* (aperuit), Ján. 9. 14.; Mártha azért hogy *hallotta* (audivit) hogy Jézus *eljött* (venit) eleibe *futa* ő neki, Ján. 11. 20.; ime urnak anygala *állott* (stetit) rokon azok mellett és istennek fényessége *megkörnyékezte* (circumfulsit) azokat és *félelének* nagy félelemmel, Luk. 2. 9.; az időben kedeg sokakat *vigasztta* meg (curavit) ő leletezetöktől . . . és sok vakoknak *ada* látatot, Luk. 7. 22.

Értekező előadásban még gyakoribb: Ez vidék nem *számláltatott* a kívül való nemzetek közibe, mert *bíratott* Iszaak fiától, Jákob atyja fiától, sem *adatott* Israel fiainak birodalmba. De Israel fiai *megtiltattak* fegyvert indeitaniok ő atyjok fia

ellen. Miként kedeg Esau gyűlölségből *üldözte* ő atyja fiát, Jákobot, ugyan az Idumeosok mindenha fenyegetések *voltak* az Israelitáknak, Abd. 135. l.

Ilyen példát idézhetnénk még többet is a kisebb próféta-khoz csatolt prológusokból, annak bizonyítására, hogy a két mult alak a *látta* és *látott* egymást fölváltogatták ekkor is mint egyértékűek.

d) A régmult *látott vala* vagy *volt*, két mult cselekvés közül mindig az előbb elmultra van vonatkoztatva, tekintet nélkül arra, vajjon csak az imént avagy régen mult el. Használják mellék és főmondatokban egyaránt. Főmondatokban is megmarad az a sajátsága, hogy egy más multhoz viszonyítottik, mely mult el van hallgatva, vagy oda értendő, mikor is ez oda értett mult cselekvésnél előbb elmult cselekvés tétetik ki régen multtal.

Mellékmondatokban: Achior megmonda minden igéket, melyeket *beszéllett vala* (locutus fuerat) Olofernesnek, Jud. 6. 12.; Achat megjelente Mardocheusnak mindeneket, melyek *történtek vala* (acciderant), Eszt. 4. 7.; és ugy elmene Mardocheus és tőn mindeneket, melyeket ő neki Hester *parancsolt vala* (praeceperat), Eszt. 4. 17.; és igen sok bort ivék, mennyéjet ő életében egy napon sonha nem *iutt vala* (biberat), Jud. 12. 20.; hozzatok kövér borjut, és öljétek meg és együnk és gyenyeredjünk, mert ez én fiam *megholt vala* (mortuus erat) és meg-elevenedett, *elveszett vala* (perierat) és meglettetett, Luk. 15. 24.; miután azért a vének szólnak a szolgák igen átalkodának, mert ilyen beszéd sonha Susannáról nem *mondattott volt* (dictus fuerat), Dán. 13. 27.; és mindenek, kik *megmaradtak volt* (reliqui fuerant) minden nemzetekből, kik *jöttek volt* (venerunt) Jerusálem ellen, felmennek esztendőből-esztendőbe, hogy imádják seregek urának királyát, Zach. 14. 16.

A következő példák mind főmondatokban tüntetik fel a régen multat: És ugy Arphaxat Médosoknak királya sok nemzeteket *alázott vala* (subjugaverat), Jud. 1. 1.; Israelnek népe, es megemlejtett királylyal Jerusálemnek viadalában fogván *vitettetett volt* Babiloniába, Agg. 168. l.; az ünnepek után kedeg *szokta vala* (consveverat) a fejedelem, hogy a népek egy foglyot, melyet akarnának eleresztene, Mát. 27. 15; feleletet *vett vala* (acceperat) szent szellettől, hogy nem látná halált, hanem

először látná urnak Krisztusát, Luk. 2. 26.; a halászok kedeg *leszállottak vala* (descenderant) és *mossák vala* hálójokat, Luk. 5. 2.

3. Külön pont alá foglaljuk az ugynevezett körülírt hajtogatást, mivel bibliafordítóink törekvése e részben rendszeresen keresztül vitt időragozást létesített, melyre nézve általános nézetként van kimondva, hogy nem a magyar nyelv szellemében gyökerező fejlemény. A latin ugyanis valahányszor egy bizonyos időre vonatkozó jövőt akar kifejezni, mindannyiszor a participium futurummal él, mely a cselekvő alany szándékáról, vagy a cselekvés készülő félben levéséről értesít. Hogy a magyar nyelvben szükséges volna ez alakok használata, ha jobb írónk vagy a nép nyelvét vonjuk kérdőre, bizonyára tagadó feleletet nyerünk. A körülírt idők a lét igének jelene, multja és jövőjével vannak képezve;

a) jelen idejével: Mielőtt kakas szavát kétszer adandja, háromszor *vagy megtagadandó* (es negaturus) engemet. Márk 14. 30.; adjon tú nektek nyugalmat lelnetek tú férjeteknek házokban, kiket *veendők vagytok*, Ruth 1. 9.; uram mi lött, mert *megjelentendő vagy* (manifestaturus es) te magadat mű nekünk és nem e világnak, Ján. 14. 22.; mert *hallandók vagytok* hadakat (audituri estis) és hadaknak hírét, Mát. 24. 6.

b) multjával: Némely centuriónak kedeg szolgája, ki annak drágalátos vala, gonoszul valván, *vala meghalandó* (erat moriturus), Luk. 7. 2.; mondja vala kedeg Scariuthi Simon Judásról, mert ez *vala elárulandó* (erat traditurus) ötöt, Ján. 6. 72.; ki *vala* az ország hatalmát *veendő*, Agg. 169. l.

c) jövőjével: Ettől fogva immár lesz embereket *fogandó* (ex hoc jam homines eris capiens), Luk. 5. 10.; a nagy isten megmutatta melyek *jövendők lesznek* ezek után (ventura sunt), Dán. 2. 45. stb.

3. Igenevek használata.

E fejezetben szólunk 1. az infinitivusról, 2. a *ván, vén*, végű igenévről, 3. a *t, att, ett* végű igenévről.

1. Az infinitivus használata:

a) Eltér a mai használattól abban, hogy mindig azon személynek ragját veszi fel, melylyel a vonzó ige bír, pl.: Készek vagyunk inkább meghalunk, hogy nem mű hazánkat és isten-

nek törvényét megszegnünk, Mach. 7. 2.; kimenének látniok mi lőtt volna, Márk 5. 14.; akarja vala megölnie őtet, Márk 6. 19.; ha azokat akarnátok várnotok miglen felnőnek, Ruth 1. 13.

Akárhányszor azonban nem a vonzó ige személyraga járul hozzá. Ez rendszeren olyankor történik, mikor a latin accusativus cum infinitivo *hogy* nélküli szerkezettel van fordítva, pl.: parancsola ő neki enni adniok, Luk. 8. 55.; parancsolá ő tanejtványinak tenger által menniek, Mát. 8. 18.; monda annak enni adniok, Márk 5. 43.

Sajátságosan áll a következő kifejezésben: És ingyen enniek való időt sem valnak vala, Márk 6. 31.; vagyon-e valami ennetek való, Ján. 21. 5.

b) Az infinitivus latinosan használtatik nyilvánítást jelentő igék mint: *parancsol*, *mond erősit* után: *Parancsolt* Mózes hagyományának levelét adni és *elhagyni* (mandavit dare libellum repudii et dimittere), Mát. 19. 8., Márk 10. 6.; *parancsolá őtet ő ura elárullatni* és ő feleségét és ő fiait és mendenét miye vala *megadni* (jussit eum dominus ejus venum dari . . . et omnia quae habebat reddi), Mát. 18. 25.; *parancsola* csendességet *lenni* (jussit fieri silentium), Jud. 13. 16.; *parancsolá ő magának hozattatni* elő időknek historiáit (jussitque sibi afferi historias), Eszt. 6. 1.; melyeket úr *parancsolt* buzában, borban és olajban *ne illetni* (praecepit deus non contingi in frumento, vino etc.) Jud. 11. 12.; és *monda* annak *enni adniok* (dicit dari illi manducare), Márk. 5. 43.; és jövének ő hozzá a saduceusok, kik *mondják* a felkeletet *nem volni* (qui dicunt resurrectionem non esse), Márk 12. 18.; mért *mondotok* engemet Belzebubbal *kivetnem* ördögöket, Luk. 3. 18.; esküvel *erősejti* vala őtet gazdagga és *boldoggá tenni* (affirmabat se divitem et beatum facturum), Mach. 7. 24.

c) Czelzatot, szándékot jelentő igék mellet, pl.: *jöttem megválasztanom* fiut atyjától (veni enim separare), Mát. 10. 35.; *keresik* vala őtet *megfogniok* (quaerentes eum tenere), Mát. 21. 46.; nem *jöttem hívnom* igazakat (non enim veni vocare justos), Márk 2. 17.; *keresik* vala őtet *bevinni* (quaerebant eum inferre), Luk. 3. 18.; *késedelmet teszen* én uram *jönni* (moram facit dominus venire), Luk. 12. 45.

d) Ugyancsak az infinitivust használják nyelvelmékeink a gerundium fordítására is, pl.: Mert jövendőül vagyon, hogy

Herodes keresse a gyermeket *elveszteni* őtet (ad perdendum eum), Mát. 2. 13.; *kötözzétek* azokat nyalábokba *megégettetni* (ad comburendum), Mát. 13. 30.; és *adják* őtet a pogányoknak *megkár-hoztatni* (tradent eum ad illudendum), Mát. 20. 18.; *uda* hatalmat ő nekik betegséget *megvigasztaniok* és ördögöket ki *vet-niek* (dedit potestatem curandi infirmitates et ejiciendi daemonia), Márk 3. 15.

e) Latinosan használtatik *remél, alajt, fogad, mutat, esmer* stb. igék mellett, pl.: Mert *reménylem* én magamat ezeket ő tölle *vennem* (ab ipso me ea recepturum spero), Mach. 7. 11.; mert *alajtja* vala őtet Judittal *alunni* (suspicabatur enim illum cum Judith dormire), Jud. 14. 13.; ki *mutatott* tő nektek *elfut-notok* istennek jövődjé haragjától (quis ostendit vobis fugere), Luk. 3. 7.; és *fogadának* ő neki pénzt *adniok* (pacti sunt pecuniam illi dare), Luk. 12. 5.; mennyeek és földnek személyét *esmertétek megbizonyejtanotok* (nostis probare), Luk. 12. 56.

f) Latinosan áll az infinitivus a következő példákban is: És *veték* reá a keresztet *viselni* Jézus után (imposuerunt illi crucem portare post eum), Luk. 23. 26.; egyebek sokak vadnak, melyek *szertettének* ő nekik *tartaniok* (tradita sunt illis servare), Márk 7. 4.; nem *ereszte* valakit őtet *követni* (non admisit quemquam se sequi), Márk 5. 37.; ha én kérésem nem *tartatik* ellenvalónak *lenni* (non ei videtur contraria), Eszt. 8. 5.; Aman nevű *jelente* én nekem mend e föld világában elhimlett népet *lenni* (indicavit mihi populum esse dispersum), Eszt. 13. 4.; a hajó *veszedelmezik* vala *megettettetni* (navis periclitabatur conteri), Jon. 1. 4.; melyek Olofernes marhájának *bizonyejtatának lenni* (Holofernis peculiaris fuisse probata sunt), Jud. 15. 14.; királynak orczáját és királyné asszonyét nem *viselheté szenvedni* (vultum regis ferre non sustinens), Eszt. 7. 6.

g) Az infinitivus, vagy a *hogy*-os szerkezet helyett a *t* végzetű igéből lett főnév áll, pl.: Mert nem *remélik* vala immár ő neki *megjöttét*, Jud. 13. 15.; *koldultomat általlom*, Luk. 16. 3.; mert *tudják* vala ő neki Jézus *voltát* (ipsum esse Christum), Luk. 4. 41.; hol Asverus király *szokta vala lakoztat* (manere consueverat), Eszt. 1. 9.; *tudom* én belőlem jószágnak *kimentét* (virtutem de me exiisse), Luk. 8. 46.; ne *általja* jó leány *bementét* én uramhoz, Jud. 12. 12.; a gyülekezet, ki áll vala és hallja vala, *mondja* vala gördület *lettét* (dicebat tonitruum esse

factum), Ján. 12. 29.; mert *hallották* ő neki e jelenség *tettét* (audierunt eum fecisse hoc signum), Ján. 12. 18.; bemenvén kedeg a házba senkinek sem *akarja* vala *megtudtát*, Márk 7. 21.

h) Az infinitivus mutját is használják nyelvemlékeink, pl.: Ezért próféta *emlékezik* ő magát *látta lenni* (se vidisse) mint Israel népének elő megszabadulásában, Zach. 174. l.

2. A *-ván, -vén* végű igenév használata:

a) Ez igenév használata a mainál szabatosabbnak mondható, mivel a számi és személyi vonatkozás jelöltetik s így két értelműség soha sem származhatik, pl.: *bemenvéjek* a házba lelék a gyermekeket Máriával, Mát. 2. 11.; menj *először* egyesülj meg te atyádfiával és *tahát jövéd* ajándokozjad te ajándokodat, Mát. 5. 24.; miképpen te *sidó valvád* kérsz én tőlem innod, Ján. 4. 9.; *imádkozvátok* kedeg ne *akarjatok* sokat *szólnotok*, Mát. 6. 7.; én kedeg enen magam *meghagyattavám* látám e nagy látatot, Dán. 10. 8.; *bünhödtünk* mű urunk istenünk előtt és nem hittünk *hüttölenkedvénk* ő benne, Bar. 1. 17.

b) Ez igenév majd a jelen, majd a mult időnek felel meg. Ugyanis mindenkor a participium praesentis vagy praeteriti avagy quum és postquam-mal köthető mult idejű mellékmondat helyett áll, vagyis a hol az u. n. ablativus absolutusnak van helye, pl.: Az idő kedeg szerével *elmelván* (evoluto autem tempore), Eszt. 2. 15.; és *hiván* meddő Achatot (accitoque Achat eunucho), Eszt. 4. 5.; *este lévőén* kedeg hozának neki sok ördög *vallókat* (vespere autem facto), Mát. 8. 16.; *felmenvén* Jézus a hajócskába (ascendens in naviculam), Mát. 9. 1.; *felkelvén* Jézus követi vala őtet (surgens Jesus), Mát. 9. 19.; és innen *kimenvén*, mene ő hazájába (et egressus inde), Márk 6. 1.

c) A módhatározó igenév ma *va, ve* alakban használta-tik, nyelvemlékeink azonban nem tesznek különbséget s úgy az idői mellékmondatok össze vonásánál, mint emitt egyként *ván, vén* alakban használják, pl.: *Mondván* vagyon ne *késértsetd* te uradat istenedet, Luk. 4. 12.; mikor *viendnek* tütöket *megfogván*, ne *akarjatok* *gondolnotok*, mit *beszéljete*k, Márk 13. 11.; mikor *meglelendi* azt *veti* ő *karjára* *örülvén* (imponit in humeros suos gaudeno), Lnk. 15. 5.; ha ki kedeg *leterjeszkedvén* nem *imádandja* azon időben *eresztetik* az *égő* *tűznek* *kemen-*

cezéjébe, Dán. 3. 6.; lelék Oziást és a városnak papit várván Jud. 10. 6.; látá a mennyeket megnyitván és szent lelket mi-ként galambat leszállván és maradván ő rajta, Márk 1. 10.

d) Latinosan áll a *lét* ige mellett mint a mondomány ki-egészítője: Valának kedeg némelyek az irás tudók közül *ül-vén* (erant sedentes), Márk 2. 6.; vala a nép *várván* Zakhariást (erat plebs exspectans), Luk. 1. 21.; vala János a kietlenben *keresztelvén* és *prédikálván* penitentiának keresztségét (fuit Jo-annes in deserto baptizans et praedicans), Márk 1. 4.; vala kedeg Péter *állván* és *fűjtván* önmagát (erat autem Petrus stans et calefaciens se), Ján. 18. 18.; ugy atya mert így volt *kell-et-vén* te előtted (sic fuit placitum ante te), Mát. 11. 26.

3. A *t* vagy *att*, *ett* végű mult idejű igenév használata.

Az *att*, *ett* végű igenév csak is régi nyelvemlékeinkben található s áll: a) ott, hol a latinban ablativus absolutus van, pl.: Még ezeket *beszéllettek* jövének királynak meddői (adhuc illis loquentibus), Eszt. 6. 14.; negyed esztendőben Ptolomeus és Cleopatra *országlattok* (regnantibus Ptolemaeo et Cleopatra), Eszt. 11. 1.; ő még *e beszéllette* im fényes köd környékezé meg (adhuc eo loquente), Mát. 17. 5.; és ugy lött ő a házban *ejette* bűnösök jövéjek esznek vala (discumbente eo in domo), Mát. 9. 10. stb.

b) A módhatározó igenévvel vagy az infinitívussal egy-értékű, midőn a participium praesentis van fordítva, pl.: És lelék Dánielt *imádkozotta* és *onszolta* ő istenét (invenerunt Danielein orantem et obsecrantem deum), Dán. 6. 11.; és lát-ják vala ötet a vének egymenden napon *bemenette* és testova *járatta*, Dán. 13. 8.; látá ő magát *fekette* és *hideglelette*, Mát. 8. 14.; boldog a szolga, kit mikor jövend ő ura ugy lel *tette* (invenerit sic facientem), Mát. 24. 46.; mert ő angyala megőri-zett engemet innét *elmenetem* és ott *lakattam* és onnat ide *fordolattam* (custodivit me angelus ejus et hinc euntem, et ibi commorantem et inde huc revertentem), Jud. 13. 20.

c) Némelykor a *-ván*, *-vén* végzetű igenévvel együtt áll, pl.: Lelé a leányt az ágyon *ülette* és az ördögöt *kimenvén* (in venit puellam jacentem supra lectum et daemonium exiisse), Márk 7. 30.; láták Jézust a tengeren *járatta* és a hajóhoz *közelejtteni* (vident Jesum ambulatentem et proximum navi fieri), Ján. 6. 19.

4. Igemódok használata.

A conjunctivus használata egészen latinos. A magyar nyelv természete egészen eltérő a módok használatára nézve s csak igen kevés pontban egyezik meg a latin nyelvével. A latin nyelv szelleme, ugyanis a legcsekélyebb függés vagy bizonytalanság megjelölését is szükségesnek érzi és érezte, s fordítóinkat e pontban éri a legtöbb megrovás, mert magyarban is mindannyiszor conjunctivussal élnek, valahányszor ezt a latin használja. Hogy a conjunctivus használatáról teljes képet adhassunk, a latin conjunctivus szerepét kellene tárgyalnunk latin nyelvtani alapon, azért csak is az egyes idők szerint való elsorolására szorítkozunk.

1. Kötőmód jelene áll feltételes, megengedő, nyilváníti mellékmondatokban, pl.: *Én, atyám, ha nem távozhatik el e kehely én tőlem, hanem csak hogy megigyam azt, legyen te akaratod, Mát. 26. 42.*; mert mit használ embernek, ha mend e világot nyerje ő lelkének kedeg nehézséget tegyen, Márk 8. 36.; tanuljad meg hol legyen a bölcsesség, hol legyen az ildomosság hol legyen a jószág, Bar. 3. 14.; és lesznek monnal ne legyenek, Abd. 1. 16.; e beszéd nem olyan ki irgalmasságot vezzeszjen, de inkább ki haragot támaszjon és hirtelenkedetet gerjeszjen, Jud. 8. 12.; jöllehet az hébereknél ezen historia ne olvastassék, Hab. 157. 1.; ki tudja, ha megforduljon és megbocsásson isten és megforduljon ő haragjának hirtelenkedetéből, Jon. 3. 9.

Időconjunctiók után rendszeren kötőmód áll: Vadnak némelyek az itt állók közül, kik nem kostolják a halált, mig-nem lássák jönni embernek fiát, Mát. 16. 26.; és nem élhetsz továbbá, miglen kiirtassál azokkal, Jud. 6. 4.; mert mikor fák legyenek es megaranyasztattak es megezüstetették megtudattatik azután, Bar. 6. 50.; midőn mend ezeket valjam semmit nem alajtom én magam vallatomat, Eszt. 5. 3.; te szolgáló lányod nem költi ei mend ezeket, miglen isten tegye ezeket én kezemben, Jud. 12. 4.

A körülírt időragozás alakjainál is: Ne akarjátok alajtanotok, hogy én legyek tütöket vádolandó (accusaturus sim), Ján. 5. 45; azért vigyázzatok, mert nem tudjátok mely időben egyen jövend ő (venturus sit) tú uratok, Mát. 24. 42.; de vagyon

isten mennyekben titkokat megjelentő, ki megjelentette Nabuchodonosor királynak melyek *legyenek jövendők* az utolsó időkben, Dán. 2. 28.

2. A kötőmód alig multja áll nyilvánítást jelentő mondatokban, megengedő, czélzatos és kérdő mondatokban stb., mindenkor latinosan: És nem volt ki káromlatot és mevetést *tenne* e népnek, Jud. 5. 17.; és megszerzék mi *adatnék* ő neki ő vendégségéből, Jud. 12. 1.; parancsolá, hogy Mardocheushoz *menne* és megtanulná ő tölle mire tenné ezt, Eszt. 4. 5.; jóllehet sokak *mondának* ő ellene hamis tanuságot és a tanuságok alkalmasok nem valának, Márk 14. 56.; mindenek mennek vala ő városokba, hogy *megadnak* ő adójokat, Luk. 2. 3.; mert nem tudja vala mit *mondana*, Márk 9. 5.; kérdik vala kedeg ötöt ő tanitványi: mely *volna* e példa beszéd? Luk. 8. 9.

A körülírt időkben is: Az elölsők kedeg jövén azt alajtják vala, hogy többet *volnának veendők* (plus essent accepturi) Mát. 20. 10.; hogyha tudná a házi atya, mely időben ur *jövendő volna* (venturus esset), Mát. 24. 43.; mű kedeg reményljük vala, hogy *megszabadítandó volna* (redempturus esset), Luk. 24. 21.; te király kezdél gondolnod te ágyadban, mi *volna jövendő* (quid esset futurum) ezek után, Dán. 2. 29. stb.

3. A kötőmód multja a magyarban korlátolt használatu, főmondatokban, s csak kötőszó nélkül állhat többnyire; 1) nyelvelmékeink a különböző természetű mellékmondatokban használják, ugy a mint ezt a latin teszi, pl.: Ne akarjátok alajtanotok, hogy *jöttem legyek* törvényt fejtenem, Mát. 5. 17.; tū magatok vallotok én nekem tanuságot, mert *mondottam legyek* stb., Mát. 12. 3.; elmémben megháborulván nem tudom mit *láttam legyek*, Dán. 2. 3.; ódjad meg, hogy valaki meg ne ismerje, hogy ide *jöttél légy*, Ruth 3. 14.; tū tanuk vagytok ma, hogy *birtam legyek* mindeneket, melyek Elimelehé és Celioné és Maloné voltak, Ruth 4. 9.; ma kedeg mondjad meg én nekem, mi okért *jöttél légy* el azoktól, Jud. 11. 3.; ereszjünk nyilakat és tudjuk meg mire e gonosz *jött legyen* minekünk, Jon. 1. 7.

A kötőmód mutjánál, a mint a példákon megtetszik,

1) Imre Sándor: A magyar igealakok egybevetve a görög és latin igealakokkal. Magyar nyelvészet III. é. f.

legyek ige következetesen ragoztatik minden számon és személyen keresztül.

4. A conjunctivus régmultja az idő-conjunctiók után rendszeren latinosan áll, pl.: Mikor kedeg *hallotta volna* Jézus, hogy János eladatott volna mene Galileába, Mát. 4. 12.; és mikor estve *lött volna* ki megyen vala a városból, Márk 11. 19.; mikor kedeg *megvégezte volna* ő igéit a népeknek fülökbe, Luk. 7. 1.; és ugy midőn ez *hallotta volna*, mert Ozias fogadta volna, hogy az öt napok elmulván megadná a várost ereszte stb., Jud. 8. 9.

Áll a kötő mód régmultja feltételes mondatokban is: És nem vall vala továbbá királyhoz bemenni, hanemha király *akarta volna* és ötet ő nevéből parancsolt volna jönni, Eszt. 2. 14.; Ha bűnös nem tudom, egyet tudok, mert jóllehet vak *voltam volna* ma látok, Ján. 9. 25.

Ritka eset, hogy a kötő mód régmultját a jelentő mód multja helyettesitse, pl.: Jobb *volt* neki, ha nem *született volna* ez ember (bonum erat ei si natus non fuisset), Márk 14. 21.; vagy óhajtó jelene, pl.: Ha *tudnátok* mi vagyon sonha ez ártatlanokat nem *kárhoztattátok volna* (si autem sciretis — nunquam contemnassetis), Mát. 12. 7.

5. A parancsoló mód latinosan van használva, mikor nagyobb nyomatékkal, euphemistice *akarok* igével összetéve áll, pl.: Mikor azért alamizsnát teendesz, *ne akarjad* te előtted trombitával *trombitálatnod* (noli tuba canere), Mát. 6. 2.; mikor kedeg böjtelenetek *ne akarjátok lennetek* szomorúk (nolite fieri), Mát. 6. 16.; mikor kedeg megfogandnak tüököt *ne akarjátok gondolnotok* miként avagy mit beszéljete (nolite cogitare), Mát. 10. 19.; *ne akarjad adnod* tégedet vallókat a népnek, ki tégedet nem tud, Jud. 7. 20.; *ne akarjátok* engemet *hionotok* Noeminek, Ruth 1. 20.

III. SZÓREND.

A szórendezést vizsgálva nyelvelméinkben azt találjuk, hogy az idegen nyelv hatása ellenében nehezen tudják fordítóink önállóságokat megőrizni. Az idegen nyelv törvényeit e tekintetben csak úgy tiszteletben tartják, mint a hogyan ezt már a szófüzés egyéb szakaszaiban látni alkalmunk volt. Ott

pedig, hol e tényező megszűnik hatni, s a szórendezés mégis eltér a maitól, legfőlebb a hanyag eljárásnak tulajdoníthatjuk. E hanyagság eredménye aztán, hogy mit sem törődnek a különböző mondatrészek fontosságával, úgy, hogy egymás után írják le a szavakat a mint esetleg gondolatukban megvillannak. Hasonlíthatjuk ez egyszerű, minden mesterkéléstől ment szórendezést azon ifju irmodorához, ki az irálytan követelményeinek ismerete nélkül írja le gondolatait, nem törekedvén semmi egyébire, mint arra, hogy megértessék. Innét vannak a szétkuszált mondatok, minden logikai átmenet nélkül egymás mellé dobva, s ugyanazon egy mondatban is az összetartozó beszédrészek szét választva, egymástól távol. Egy épület ez, melyhez az építő anyag össze van halmozva, de még a mester kezére vár, hogy egyöntetű egészszé váljék.

A szórendi eltéréseket következő pontokba foglalhatjuk:

1. Az ige és vonzata el van választva egymástól, úgy hogy a közé más beszédrész, sőt egész mondat is kerül, pl.: *Adjátok meg a mely császáre császárnak és a mely istené istennek* (reddite ergo quae sunt caesaris, caesari; et quae sunt dei, deo), Mát. 22. 21.; a *halottakról* kedeg hogy felkelnének *nem olvastátok-e* Mózesnek könyvében (de mortuis autem quod resurgant non legistis in libro Moysi), Mát. 12. 26.; mert nem jöttem igazakat *hivnom*, de bűnösöket *penitentiára* (non veni vocare justos sed peccatores ad poenitentiam), Luk. 5. 32.; melyek kedeg a jó földbe (estek) ezek azok, kik a jó szűben hallván az ígét *megtartják* (qui in corde bono audientes verbum retinent), Luk. 8. 15.; és *felvéteték*, mely megmaradott azokból a *derebekből* tizenkét füles kosárral (et sublatum est quod superfuit illis fragmentorum cophini duodecim), Luk. 9. 17.; valának kedeg néinelyek pogányok ezek közül, kik *felmentek vala*, hogy imádkoznának *az ünnep napra* (qui ascenderant ut adorarent in die festo), Ján. 12. 20.; kik *százhuszonhét vidékeken* Judeától Etiopiáiglan *uralkodnak vala* (qui centum vigintisepitem provinciis ab Judaea usque ad Aethiopiam praesidebant), Eszt. 8. 9.

2. Relativ mondatokban a visszahozó névmás után rendszeren az ige következik, holott ma legfőlebb csak akkor állhat, ha különös nyomaték esik reá. E szokás a latin utánzásán alapszik. Példákat feles számmal idézhetünk: Nemcsak

kenyérrel él ember, de minden igével, ki *származik* istennek szájából (quod procedit de ore dei), Mát. 4. 4.; vidd ez ebédet Dánielnek, ki *vagyon* az oroslánoknak vermében (qui est in lacu leonum), Dán. 14. 33.; nem leszen, ki *álljon* ő orczája ellen (qui stet contra faciem ejus), Dán. 11. 13.; mennyeknek országa hasonlatik királyi emberhez, ki *tött* mennyeközöt ő fiának, Mát. 22. 2.; és helyheté azt ő uj koporsójába, kit *kifaragtatott vala* a kőszirtból, Mát. 27. 60.; látván kedeg a gyülekezetek félemének és dicsőíték istent, ki *adott* ilyen hatalmat embereknek (qui dedit potestatem talem hominibus), Mát. 9. 8.; azért szerzé mű uronk istenünk ő igéjét, melyet *beszéllett* vala mű hozjánk, Bar. 2. 1.; tudom mert Messiás eljő, ki *mondatik* Krisztusnak, Ján. 4. 25.

3. A jelző rendezése különös, többnyire mindig latinosan áll utána téve a jelzett névnek.

a) Utána tétetik a névnek, s mint appositio vele ugyanazonegy esetet veszi föl, pl.: Láta ott *embert* nem *ruházat* mennyeköz ruhával (vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali), Mát. 22. 11.; mester hozom én *fiamat* néma szelletet *vallót* te hozjád (attuli filium meum ad te habentem spiritum mutum), Márk 9. 16.; mester látánk *némelyet* te nevedbe ördögöket *kivetőt*, Márk 9. 37.; és im hoznak vala neki egy *köszvényest* ágyban *fekőt* (afferebant ei paralyticum jacentem in lecto), Mát. 9. 2.; monda a *gyülekezeteknek* ötet *követeknek*, Luk. 7. 9.; és minden felől *sátorok* függesztetenek vala egy *szinövek*, Eszt. 1. 6.; parancsola alkotni igen magas *akasztófát* ötven könyökletné magasság *vallót* (jube parari excelsam trabem habentem altitudinis quinquaginta cubitos), Eszt. 5. 14.

b) Sok esetben a jelző utána van téve a jelzett névnek, de vele esetben nincsen egyeztetve, pl.: És ugy jobb *királylyá* lenni ő tehetségét *megmutató* (itaque melius est esse regem ostentantem virtutem suam), Bar. 6. 58.; mert még a mendenható *istennek* és mindeneket *néző* ítéletét nem távoztattad el (nondum enim omnipotentis et omnia inspicientis judicium effugisti), Mach. 7. 35.

4. Az igekötő akkor is elől áll, mikor a mondat nyomatéka az igén fekszik. Igy rendelő mondatokban, pl.: Ne esküdjél hamisan, de *megadjad* te esedet urnak, Mát. 5. 33.; ha ki akar én utánam jönni, *megtagadja* ő magát és *felvegye* ő

keresztjét, Mát. 16. 24.; te kedeg mikor imádkozandol bemenj te hajlokodba, Mát. 6. 6.; te kedeg mikor böjtölendesz te földet megkenjed és te orczádat megmossad, Mát. 6. 17.; kimenjen a vőlegény ő hajlokából, Joel 2. 16.; jöjjenek Sionnak végei és megemlékezzenek én fiaimnak és én leányaimnak fogságokról, Bar. 4. 14.; és megaláztassanak ő minden hatalmokban és ő erejük megtöressék, Dán. 3. 44.; leterjeszszétek tű magatokat és imádjátok az oszlopot, Dán. 3. 15.; jegyezd meg a helyt, kiben elaloszon és jöjj és felfedjed ő palástját, Ruth 3. 4.

Mellékmondatokhan, midőn a nyomaték az igen áll, szintén nem vettetik hátra az igekötő: Mert tudja vala, hogy ki elárulná őtet, Ján. 13. 11.; megmutatom te neked mi legyen jó és mit úr megkeressen te tőled, Mich. 6. 8.; tanácsot tartának miként Jézust megfoghatnák és megölhetnék, Mát. 26. 4.

A tagadó szócska mellett, mikor a tagadás az ígére esik, az igekötő nem válik el az igétől, pl.: Nem marad itt kő követőn, ki nem megtörettetik, Mát. 26. 2.; mert nincs valami oly elrejtett, ki nem megjelentetik és sem oly titok, ki nem világra jó, Márk 4. 22., Luk. 12. 2.

5. Különös a kedeg kötőszó rendje, midőn a birtokos és birtok közé tétetik, pl.: Krisztusnak kedeg születete így vala (Christi autem generatio), Mát. 1. 4.; ez országnak kedeg fiai kivettetnek a külső sötétségekbe, Mát. 8. 14.; János baptistának kedeg napitól fogván, Mát. 11. 12.; e győzedelem ünnepének kedeg napja az éberekől szentek napinak számába vétettetik, Jud. 16. 31.; némely centuriónak kedeg szolgálja, Luk. 7. 2.; ez epistolának kedeg e volt exemplára, Észt. 12. 6.

d) Máskor kedeg a jelző és jelzett közé kerül: Joachim kedeg a nagy püspök jöve Jerusálemből, Jud. 15. 9.; egy némienő hős kedeg gyolcsal ő mezejtelenén ruháztatott követi vala őtet (adolescens autem quidam), Márk. 14. 51.

c) Ha két alanya van a mondatnak, kedeg kötőszó a kettő közibe vettetik, pl.: A jelen való bűnös művelkedet beliek kedeg és paráznák hittének neki, Mát. 21. 32.

d) Ha a mutató névmás mint jelző áll, a kedeg e közé és a jelzett név közé kerül, pl.: Ez kedeg a példa beszéd, Luk. 8. 11.

e) Még az ellentétesen kötő kedeg-et emlithetjük, mely de kötőszóval egyértékű és soha sem áll elől, pl.: Mert éltet-

tem azokat vigassággal, eleresztettem *kedeg* azokat siralommal (nutrivi enim illos cum jucunditate: dimisi autem illos cum fletu), Bar. 4. 11.; menny és föld elmulnak én igéim *kedeg* el nem mulnak, Márk 13. 31.

6. Az *is* kötőszó helyezése is eltéréseket mutat a maitól, így a) a nyomosított szó előtt áll, mikor ma utána teszszük, pl.: Legyetek azért tökéletesek, miként *es* tő atyátok tökéletes (sicut et pater vester coelestis perfectus est), Mát. 5. 48.; mert hol vagyon te kincsed, ott vagyon *es* te szived (ibi est et cor tuum), Mát. 6. 21.; mert *es* én hatalm alatt szerzettetet ember vagyok (nam et ego homo sub potestate constitutus), Mát. 8. 8.; mert miként atya felkölt halottakat és éltet, igyen *es* fiu kiket akar éltet (sic et filius), Ján. 5. 21.; hogy *es* a tiszta legyen, mely kivől vagyon, Mát. 23. 16.; miként mennyben *es* azonként földön (et in terra), Mát. 6. 10.; miként *es* azelőtt szokta vala *tétét* (sicut et antea consveverat facere), Dán. 6. 10.

b) Sajátságosan áll a relativum után helyezve: Hivá ő tanejtványait és választá tizenkettőt ő közülök; kiket *es* apostoloknak neveze (quos et apostolos nominavit), Luk. 6. 13.; ki *es* elárulá őtet (qui et tradidit eum), Mát. 10. 4.; ki *es* parancsolt ő nekik, hogy kimennének onnan (qui et praecepit eis), Jud. 5. 9.; kinek *es* úr ada fényességet (cui etiam dominus contulit splendorem), Jud. 10. 4.; nem azon szere a profétáknak, ki *es* mű nálonk, Oz. 102. 1.; ki *es* ő trombitájával egymenden napon énekel, Am. 123. 1.; azon történt vala annak mely *es* szent Elizeusnak, Jon. 137. 1.

A relativum után mikor *maga* visszaható névmás helyett a személyes névmás van használva: ki *es* ő Jerusálemben vala e napokban (qui et ipse Jerosolymis erat), Luk. 23. 7.; ki *es* ő várja vala istennek országát (qui exspectabat et ipse), Luk. 23. 51.

c) *Nemcsak* kötőszóval kapcsolt mondatokban, melyre *de* következik a másik mondatban, az *is* közetlen a *de* után tétetik, pl.: Uram *nemcsak* lábaimat, *de* *es* kezeimet és fejemet (mosd meg) (non tantum pedes meos sed et manus et caput), Ján. 13. 9.; Vasti királyné *nemcsak* királyt sértette meg, *de* *es* minden fejedelmeket (non solum regem laesit regina sed et omnes populos), Észt. 1. 16; *nemcsak* igékkal onszolja vala, *de* *es* eskővel erősíti vala őtet kazdaggá és boldoggá tenni (non solum verbis sed et cum juramento affirmabat), Mach. 7. 24.

Az ellentétesen kötő *de* után sajátosságosan áll az *is*, a két gondolatot erősebben csatolván: Lázár mű barátunk aloszon, *de es* elmegyek, hogy az álomból felköltsem őtet (sed vado ut a somno excitem eum), Ján. 11. 11.; én kedeg nem veszek embertől tanoságot, *de es* ezeket mondom, hogy tű üdvözüljete (ego autem non ab homine testimonium accipio, sed haec dico ut vos salvi sitis), Ján. 5. 34.

De már latinosan kötve ekképen: *De es* jaj nekik mikor elménendnek ő tőlök (sed et vae eis), Oz. 9. 12.; idegenek ették meg ő erejét és ő nem tudta *de es* özszegek kiöntetének ő benne (sed et cani effusi sunt in eo), Oz. 7. 9.; *de es* minden vidékekben, melyek király urasága alatt valának a sidók ő lelkekért állanának (sed et per omnes provincias), Eszt. 9. 16.; *de es* Mardocheus ez állatnak emlékezetét irásokba adá (sed et Mardocheus etc.), stb.

d) Egyetlen egyszer fordul elő az *es-es* latinosan használt kötőszó *mind-mind* helyett, s következőleg van rendezve: hogy ki *es* vet egyembe örüljön *es* ki arat (ut et qui seminat simul gaudeat et qui metit), Ján. 4. 36.

7. *Csak* elhelyezése is eltér a maitól, pl.: harmincz napokban *csak* alig gyűjtethetének be Israel népétől az assiriosoknak foszlási, Jud. 15. 13.; ugy *csak* hogy hat hónapokban mirtinus olajjal kenettetnek vala meg (ugy hogy hat hónapig csak), Eszt. 2. 12.; Mardocheus *csak* önmaga nem hajt vala sem imádja vala őtet (csak Mardocheus), Eszt. 3. 2.

8. *Avagy* kötőszó mikor két fogalmat kapcsol el van választva az ige által, pl.: Mardocheus e hűségért minemő tisztességet követett, *avagy* jutalmat, Eszt. 6. 3.; mert nem hatsz egy fürtöt fejérré tenned *avagy* feketévé (non potes unum capillum album facere aut nigrum), Mát. 5. 36.

9. *Azért* rendesen a mondatot kezdi, pl.: *Azért* ő uralkodatjának harmad esztendőjében tön igen nagy vendégséget, Eszt. 1. 3.; *azért* király megharaguvék, Eszt. 1. 12.; *azért* királynak haragja igaz, Eszt. 1. 18.; *azért* sidóknak irjatok, Eszt. 8. 8.; *azért* tudjátok mert nem istenek, Bar. 6. 22.; *azért* urnak keze megbátorejtott tégedet, Jud. 15. 11.; *azért* tű nem halljátok mert istentől nem vagytok, Ján. 8. 47.; *azért* kiket isten egybe szerkesztett ember meg ne válaszsza, Mát. 19. 6.; *azért* te mit keresztelsz, ha te nem vagy Krisztus, Ján. 1. 25.

10. *Nehogy* célhatározó mellékmondatokban nincs összeforrvá, hanem mozgékony s a *ne* különbözőkép helyeztetik, pl.: Jobb, hogy ő tanítványival menj ki aratnod, *hogy ne* valaki idegennek mezején ellened álljon te neked, Ruth 2. 22.; ódjad, *hogy* valaki meg *ne* esmerje, hogy ide jöttél légy, Ruth 3. 14.; ő szemeket berekesztették, *hogy ne* látónának valaha szemekkel, Mát. 13. 15.; nem éltetem azokból, melyeket parancsolsz nekem adatni, *hogy ne* jöjjön én reám vétkezet, Jud. 12. 2.; nem adják ő gondolatjokat, *hogy* meg *ne* fordoljanak ő urok istenekhez, Oz. 5. 14.

11. Ellenben a mai *hacsak* mindig közbül veszi föl a tagadó szócskát, pl.: Senki nincsen én segedelmem mend ezekben *hanem csak* Michál tű fejedelmték, Dán. 10. 21.; nem volt ki káromlatot és mevetést tenne, *hanem csak* midőn eltávozott ő ura istenének szolgálatjától, Jud. 5. 17.; hogy akár férfiu, akár némbéri hivatlan bemenend királynak palotájába . . . megöletessék *hanem csak* talántal király az arany vesszőt feléje nyujtandja, Eszt. 4. 11.; mondom kedeg tű nektek mert valaki elhagyandja feleségét, *hanem csak* parázñasáért . . . beléndeskedik, Mát. 19. 9; ki bocsáthat meg bünt *hanem csak* isten ön-maga, Márk 2. 7.

12. A *mig* kötőszóval a tagadó szócska szintén össze forrik s nem járul a nyomatékoltszó elé, pl.: Kévanatus kenyeret nem öttem . . . *mignem* beteljesednének három heteknek napi, Dán. 10. 3.; várjad leányom *mignem* meglássuk minemő kimenetet e dolog valjon, Ruth 3. 18.; üldözik őket törnek szájában, *mignem* jutnának ő határoknak végeibe, Jud. 15. 6.; nem jösz ki onnaton *mignem* megadod a mentől utolsóbb akcsát es, Luk. 12. 59.

13. Hasonlító mondatokban a fokozott szó többnyire a főmondat végére kerül, a *hogy nem* hasonlító kötőszó mellé, pl.: Megfordol észfeknek királya és sokaságot *készejt* nagygyal *nagyobbakat*, *hogy nem* az előtt, Dán. 11. 13.; és megszereté ötet király *inkább*, *hogy nem* minden némberieket, Eszt. 2. 17.; nemde ti lelketek *nagyobb-e*, *hogy nem* az étek, Mát. 6. 25. stb.

14. A kérdő mondatok szórendezésénél eltérést látunk a kérdő szócska elhelyezésében, mely nem az ige, hanem a mondat egyéb részei után tétetik s meghatározott helye soha

sincs, pl.: Midenem ostyákat és áldozatokat ajánlottatok én nekem a kietlenben negyven esztendeiglen-e? Am. 5. 25.; midenem esik madár-e földnek törébe madarász nál kül, Am. 3. 5.; midenem oroszlánnak kölyke adja ő szavát-e ő barlangjából, hanemha ragadand valamit, Am. 3. 4.; nemde három férfiakat megbékozottakat ereszténk a tűz közepibe-e? Dán. 3. 91.; ez Ábrahámnak leányát kedeg, kit tizenyolcz esztendőtől fogván meg kötözött Sathanas nem meg kellett oldani a kötéltől-e, Luk. 13. 16.; akarsz megvigasztalni-e? Ján. 5. 7.; minemde tül el akartok mennetek-e, Ján. 6. 68.; esmerted a parancsolatokat-e? Márk 10. 19.; Látod e nagy rakásokat-e? Márk 13. 2.; illik szombatokon jól tenni-e? Márk 3. 4.; nemde két verebek adatnak egy fél pénzen-e? Mát. 10. 29.; nemde az ethnikosok is teszik azt-e? Mát. 5. 47.; nemde tül inkább nagyobbak vagytok azoknál-e? Mát. 6. 26.

Mire kérdő szó után nem az ige, hanem egyéb mondatrészek állanak, a latin szórendet szigoruan követve, pl.: *Mire* egyebektől megválván *nem tartod* királynak parancsolatit (cur praeter ceteros non observas mandatum regis), Eszt. 3. 3.; *mire* Nabuchodonosor a templomot és Judát *pusztejtja meg*, Hab. 157. 1.; *mire* Jerusálem néha úrnak városa *törettessék meg*, Hab. 157. 1.; *mire* hamisság hatalmazik ő ellene, Hab. 157. 1.; *mire* mű *nem vethetők* ki azt, (quare nos non potuimus ejicere eum), Márk 9. 27.; *mire* mű es a leváltak *böjtölünk* gyakorta te tanítványaid kedeg *nem böjtölnek* (quare nos et pharisei jejunamus frequenter), Mát. 9. 14. stb.

